

Čtyřicet let od založení ICOMOS

V létě letošního roku oslavila na celém světě kulturní veřejnost významné jubileum památkové péče, 40. výročí založení Mezinárodní rady pro památky a sídla, známé pod zkratkou svého anglického oficiálního pojmenování ICOMOS – International Council of Monuments and Sites. Vznikla na základě podnětu II. mezinárodního kongresu památkových architektů a techniků, který se konal v roce 1964 v italských Benátkách a kde bylo jedním ze závěrů kromě přijetí známého dokumentu na ochranu památek, tzv. Benátské charty, doporučení, aby byla zřízena takováto organizace. Na přímou výzvu došlo v řadě členských států UNESCO – Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu – k založení přípravných národních komitétů, mimo jiné také v Československu.

Významnou roli v tomto dění sehráli představitelé Polska a zřejmě proto byl ustavující kongres ICOMOS svolán (20.–27. června 1965) do Polska. První část jednání, samotné založení ICOMOS, se odehrála v hlavním městě země, ve Varšavě, ve dnech 21. a 22. 6. v Paláci vědy a kultury. Prezidentem kongresu byl zvolen předseda polského národního komitétu prof. Stanisław Lorentz. Dále byl přijat jednací řád kongresu a v rámci nutných formalit a oficiálních projevů byl projednán a v definitivní formě schválen statut organizace, čímž byla i po právní stránce Mezinárodní rada pro památky a sídla založena.

V následujících dnech, 24. a 25. 6., proběhlo první valné shromáždění ICOMOS v historickém a někdejší sídelním městě polských králů Krakově, na památném zámku Wawelu. Na tomto jednání byli zvoleni funkcionáři nové mezinárodní organizace, dohodnuto její sídlo a stanoveny hlavní směry činnosti. Prezidentem ICOMOS byl zvolen dosavadní předseda jejího přípravného výboru a jeden z předních představitelů italské státní památkové péče architekt Piero Gazola, tajemníkem pak belgický historik umění prof. Raymond Lemaire a jedním ze tří viceprezidentů vedoucí pracovník státní památkové péče SSSR prof. Vladimír Ivanov. Mezi čtrnácti členy výkonného výboru byli také představitelé Jugoslávie, Maďarska i předseda Československého komitétu a tehdejší ředitel Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody dr. Vladimír Novotný, DrSc. Předsedou poradního výboru, který se skládal z předsedů národních komitétů, se stal již zmíněný polský profesor Lorentz. Za sídlo ICOMOS byla zvolena Paříž, i když výhodné návrhy předložila také Itálie, Belgie a Španělsko. Stalo se tak nejen vzhledem k příznivým francouzským podmínkám, ale též pro možnost operativní spolupráce s již dříve založenou organizací příbuzného zaměření – s Mezinárodní radou muzeí – a s UNESCO, pod jehož přímý program a rozpočet ICOMOS i ICOM se společným pařížským sídlem patří.

Důležité byly závěry přijaté k působení nově založené mezinárodní organizace. Vycházely ze znění přijátého statutu, podle něhož je hlavním cílem činnosti organizace podněcovat výzkum a podporovat konkrétní účinné akce a kroky k uchování, obnově a vhodnému funkčnímu zhodnocení a uplatnění kulturních památek, jakož i vzbuzovat a rozvíjet aktivní zájem představitelů i veřejnosti všech zemí o památky, historická sídla a o kulturní dědictví vůbec. K řešení otázek a úkolů, které se tehdy jevily jako neaktuálnější, bylo navrženo a schváleno vytvoření pěti pracovních komisí, a to komise pro dokumentaci a informace, komise pro konzervaci a restaurování památek, pro výchovu odborných pracovníků památkové péče, pro záležitosti legislativní a právní a komise pro obnovu a využití památkových sídel a komplexů, zejména historických měst. Přitom formy působnosti a práce komisí nebyly nikterak vázány a jako samozřejmá byla předpokládána jejich spolupráce s dalšími mezinárodními a národními organizacemi a institucemi. Za nejbližší úkoly zvolených orgánů bylo určeno zřízení sekretariátu, založení dokumentačního střediska, dále zahájení sběru, třídění a publikování dokumentačních materiálů, organizování pomoci ICOMOS v oboru památkové péče rozvojovým zemím, podpora činnosti národních komitétů a vydávání reprezentačního mezinárodního časopisu Monumentum a informačního bulletinu ICOMOS. Bylo též rozhodnuto, že příští valné shromáždění se bude konat v roce 1968. Místo mělo být určeno teprve později – podle možností a podmínek, které nabídnou členské státy.

Na červnový ustavující kongres a I. valné shromáždění ICOMOS roku 1965 v Polsku se sjelo celkem 125 účastníků z 25 států Evropy, Asie, Afriky a Ameriky. V té době existovalo již 27 národních komitétů včetně československého, bulharského, jugoslávského, maďarského, komitétu v NDR a v Sovětském svazu. Přítomna byla též delegace z Rumunska, kde národní komitét dosud ustaven nebyl. Jako významní hosté se jednání rovněž zúčastnili oficiální představitelé UNESCO, ředitel ICOM a ředitel se sekretářem Mezinárodního studijního střediska UNESCO pro konzervaci a restaurování kulturních statků v Římě (ICCROM), někdy též zkráceně označovaného jako Centre Rome. Československá delegace se aktivně podílela na průběhu jednání a měla i mimo ně dobrou příležitost ověřit si, že naše státní památková péče má ve světě dobrý ohlas. Připravovaná činnost národního komitétu, která byla v souladu s našimi potřebami i s mezinárodním programem, směřovala k rozvoji péče o kulturní památky u nás včetně uplatnění našeho přínosu k teorii i praxi ochrany, obnovy a společenského využití památkového bohatství na mezinárodním fóru. Pro následující léta pak tato delegace podstatným způsobem přispěla k plynulému získávání odborných poznatků a zkušeností ze zahraničí. Založení ICOMOS bylo i u nás vřele uvítáno a přijato s uvědomělou snahou o to, aby československý podíl na činnosti této tehdy desáté nevládní mezinárodní organizace při UNESCO i výtěžek z ní byl co nejplodnější. Proto se mimo jiné národní komitét ICOMOS a Československá komise pro spolupráci

s UNESCO iniciativně zapojily do příprav mezinárodního symposia o regeneraci historických měst, chystaného tehdy pod záštitou UNESCO na rok 1966 v Praze.

Péče o kulturní hodnoty se ovšem na mezinárodní úrovni rozvíjela po 2. světové válce již mnohem dříve a v širokém rozsahu. Po stránce legislativní bylo důležité zejména uzavření Úmluvy na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu, k němuž došlo v roce 1954 za účasti Československa z podnětu UNESCO na konferenci v Haagu (podle toho je úmluva též zkráceně označována jako Haagská). Státy, které tuto konvenci podepsaly, se zavazují k ochraně kulturních statků, mimo jiné též stavebních a jiných památek, a k dodržování stanovených opatření. U nás nabyla platnosti včetně Protokolu k ní doplněného po předchozí ratifikaci od roku 1958.

Základní platformu pro mezinárodní kulturní spolupráci však poskytovala a podnes poskytuje především sama Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu – UNESCO. Byla založena v roce 1945 v Londýně a postupně se v ní sdružuje či k ní připojuje celá bohatá plejáda nevládních organizací a institucí, které jsou podle významu a zapojení do programu a rozpočtu UNESCO rozděleny do tří kategorií. Činnost ICOMOS jako organizace kategorie A se stala přímou součástí plánu UNESCO a byla kryta jeho rozpočtem. Stejně je tomu u Mezinárodní rady muzeí, která má s oblastí památkové péče mnoho příbuzného i společného. Za podstatného příspěvní UNESCO došlo k založení a rozvoji působnosti již zmíněného Mezinárodního studijního střediska pro konzervaci a restaurování kulturních statků v Římě, které bylo po dohodě s italskou vládou zřízeno v roce 1958 a je financováno z příspěvků států, jež jsou jeho členy. Zakládajících zemí bylo pět, mezi nimi také Polsko. O deset let později, v roce 1978, stoupl jejich počet na 65. Z devizových příčin naše ministerstvo financí přes opakované žádosti a intervence památkářských kruhů členství Československa v ICCROM neumožnilo. Přesto byla již tehdy některým českým odborníkům poskytnuta příležitost zúčastnit se jeho vybraných výchovných a naučných programů. Jak informuje časopis ICCROM Chronique, u nás známý ve francouzské a anglické verzi, středisko úspěšně funguje s celosvětovou působností a s konkrétními programovými záměry plánovanými do vzdálenější budoucnosti; jedním z nich je například Plán Afriky 2009, zaměřený na péči o kulturní dědictví subarabských zemí. Činnost ICCROM a její výsledky by zasluhovaly samostatné pojednání.

Na spolupráci v rámci ICOMOS se naše země od doby založení podílí podstatnou měrou a do poloviny 80. let 20. století byla na území našeho státu uspořádána řada mezinárodních akcí, například již zmíněné symposium o regeneraci historických měst v Praze a Levoči – 1968 (původně plánováno na rok 1966), symposium o ochraně památek lidové architektury ve Starém Smokovci a v Brně – 1971, v Praze 1971 symposium Praha 1860–1960, symposium Nový život v historických sídlech v Praze a Bratislavě – 1978, symposium o historických zahradách a parcích v Praze a Brně – 1979 a některá další setkání menšího roz-

sahu. Naše příspěvky nechyběly ani v prvním a některých dalších číslech reprezentační revue ICOMOS – v jedenkrát ročně vydávaném časopise Monumentum, který vycházel od roku 1967 do roku 1984 s podporou UNESCO a zpočátku též belgické vlády se souběžným francouzským a anglickým textem. Byl bohatě ilustrován a mimo jiné přinášel důležitou bibliografii k oblasti památkové péče. Československo mohlo v rámci ICOMOS využít rovněž odborné poradenské a expertní zahraniční pomoci, například prof. Cesara Brandiho v případě konzervace gotické skleněné mozaiky na Zlaté bráně Svatovítské katedrály v Praze nebo při záchraně a transferu gotického kostela v Mostě. Průběžně byla zajišťována československá účast na valných shromážděních ICOMOS a jiných akcích pořádaných v zahraničí, pokud se konaly v tehdy spřátelených zemích tzv. východního bloku, někdy i jinde. Kontakty takto získané umožňovaly další mezinárodní odbornou spolupráci.

Do UNESCO byly začleněny některé další nevládní i jiné mezinárodní organizace určitým způsobem blízké problematice péče o kulturní památky. Je to především Mezinárodní unie architektů UIA, v rámci které jsou organizováni také památkoví architekti, technici a hlavně tvůrci autoři projektů a realizací, jež se dotýkají památkového urbanistického prostředí i obnovy a úprav památkových objektů. Spolupráce s nimi je žádoucí a nezbytná. Devátý světový kongres UIA se roku 1967 konal v Praze. Další blízkou nevládní strukturou je Mezinárodní federace architektů krajinářů – IFLA, která se podílela na přípravě již uvedeného symposia o historických zahradách a parcích, uskutečněného v roce 1979 v Praze a Brně. Tato i další tematika se dotýká též Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů (dnes s nadtitulem Světový svaz ochrany přírody) IUCN, ve které byli naši odborníci vždy velmi aktivně zaangażováni. Podobně je tomu i u Mezinárodního komitétu pro fotogrammetrii v architektuře – CIPA, který působí jako složka ICOMOS a zároveň též Mezinárodního sdružení fotografů – ISP. Podílí se na dokumentaci památek a byl spolupřátelcem dvou mezinárodních symposií o fotogrammetrii, která se u nás konala v roce 1970 v Praze a v roce 1971 v Brně. Další styčné body má péče o kulturní památky s oblastí speleologie. Když se v roce 1972 konal světový kongres speleologů v Olomouci, zprostředkoval člen našeho národního komitétu ICOMOS (autor tohoto článku) jako jmenovaný delegát UNESCO jejich mezinárodní organizaci, která usilovala v UNESCO o zařazení do kategorie A, naše zkušenosti z průzkumu, dokumentace a ochrany archeologických i historických nálezů v krasových jeskyních a z obdobné problematiky podzemních chodeb a prostorů pod historickými objekty či sídly. Je jasné, že v mnoha případech ad hoc se uplatnila spolupráce i s řadou jiných mezinárodních a národních organizací nebo institucí a průběžně docházelo k odborným setkáním s orgány a pracovníky památkové péče četných zemí, zejména v rámci mezinárodních akcí. Nezanedbatelný je rovněž československý podíl přímo na činnosti UNESCO; například na valném shromáždění konaném v polovině 60. let 20.

století UNESCO na návrh naší delegace do svého působení zařadilo dlouhodobý program Biosféra na ochranu životního prostředí. Ochrana kulturního dědictví byla též častým tématem náplně oficiálního časopisu této světové organizace – Courier UNESCO.

Založení Mezinárodní rady pro památky a sídla se stalo paměťhodným, potřebným a velice záslužným počinem. Její působnost s možnostmi, které poskytuje, přispívá rozhodujícím a závažným způsobem k celosvětovému intenzivnímu rozvoji péče o hmotné kulturní dědictví jednotlivých národů a populací. ICOMOS se zároveň zásadně přičiňuje o vzájemné poznávání a sblížení mezi lidmi celého světa a účinně tak napomáhá mírovému úsilí. Pracovníkům působícím v této oblasti dává mnohé příležitosti poznávat osobně památkové bohatství cizích zemí, přístupy k němu i metody péče o ně, jakož i prezentovat výsledky a přínosy ze své vlasti a uplatnit své vlastní poznatky a zkušenosti. Autor tohoto článku měl osobně nejednu možnost toho využít, například právě účasti na zakládajícím sjezdu, a upřímně za to děkuje. V této souvislosti je třeba vděčně vzpomenout na obětavou práci dlouholetého předsedy Československého komitétu ICOMOS a předsedy Ústřední komise státní památkové péče podle zákona 22/1955, vynikajícího urbanisty a památkáře prof. Dr. Ing. arch. Emanuela Hrušky, DrSc. (1906–1989), sekretářky komitétu Ing. Olgy Šujanové ze Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti v Bratislavě a z poslední doby Ing. arch. Aleše Vošahlíka (1934–2001), který se otázkám mezinárodní spolupráce úspěšně věnoval ve Státním ústavu památkové péče v Praze.

Vlastimil VINTER

ICOMOS v současnosti

Zatímco v době svých počátků, jak o tom informuje Vlastimil Vinter, mohl ICOMOS spoléhat na částečnou finanční pomoc z příspěvků UNESCO, je přinejmenším od 80. let 20. století odborně i finančně zcela nezávislou nevládní organizací. Ta má dnes své národní komitétu již ve 120 zemích světa na všech kontinentech (kromě Antarktidy). Vedle národních komitétů si ICOMOS postupně zřídil 24 vědeckých komitétů, přístupných formou přidruženého členství i odborníkům, kteří nejsou členy organizace. ICOMOS touto cestou disponuje obrovským potenciálem kvalifikovaných mozků a tento potenciál také velmi aktivně využívá. Šíří jeho činnost je obtížné v úplnosti charakterizovat, a proto se v následujícím textu omezím jen na to nejzákladnější.

V duchu odkazů svých „otců zakladatelů“ – tvůrců Benátské charty – ICOMOS především pozorně sleduje, aktivně spoluvytváří a zabezpečuje dle možnosti celosvětový konsenzus v oblasti historicky podmíněné, a proto trvale se vyvíjející památkové filozofie, teorie, metodologie i etiky (viz například Dokument z Nara z roku 1994 věnovaný konsenzu v chápání zásadně významného pojmu autenticita památky a celou řadu navazujících seminářů a symposií k tomuto tématu – Bergen, Colombo, Český Krumlov a další). Tato jeho základní a nejdůležitější úloha je zároveň nejobtížnější.

Je to dáno jeho obrovským rozšířením od prvotního, víceméně ryze evropského, s evropskými kulturními tradicemi spjatého sdružení až k dnešní celosvětové organizaci. Ta musí chápat, rozvíjet a dle možnosti harmonizovat často velmi rozdílné a specifické kulturní tradice, a tudíž i hmotná a nehmotná specifika památek všech kontinentů, včetně zvláštností a rozdílných tradic péče o ně.

Další nesmírně významnou úlohou ICOMOS je jeho funkce odborně hodnotící a poradenská. ICOMOS je vedle Římského centra pro studium konzervace památek (ICCROM) a Mezinárodní rady ochrany přírody (IUCN) hlavním poradcem UNESCO ve věcech ochrany světového kulturního a přírodního dědictví. Od roku 1974, kdy UNESCO přijalo Úmluvu o ochraně světového dědictví, byl ICOMOS pověřen vypracovávat srovnávací analýzy a dávat kvalifikovaná stanoviska k hodnotě statků, které signatářské státy Úmluvy nominují k zápisu na Seznam světového dědictví. V této souvislosti vždy hodnotí stav jejich zachování, míru autenticity i předpoklady, které legislativa a systém památkové péče nominující země dávají pro jejich udržení a řádnou péči o ně. Tato primární úloha nesmírně vzrostla od 90. let 20. století. UNESCO nyní ICOMOS pověřuje i takzvaným reaktivním monitoringem a kontrolou objektivitu zpráv z periodického monitoringu stavu světových památek, které pravidelně za statky na svém území předkládají signatářské státy. Tuto úlohu ICOMOS plní prostřednictvím nesčetných misí svých expertů (v navštívených zemích notoricky chybne označovaných za experty UNESCO). Tedy vždy na základě zevrubné prohlídky posuzovaného místa, z první ruky získaných informací od místních samospráv, případně vlastníků či správců zapsaných statků, a pochopitelně i na základě diskuse s odborníky z národního komitétu navštívené země.

Expert ICOMOS je zpravidla jedním z prvních, kdo je na místě a kvalifikovanou radou pomáhá v případech, kdy je v důsledku válečných nebo katastrofických událostí památka mezinárodního významu ohrožena. Bylo tomu tak například v Bosně, v Afghánistánu (při beznadějně diskusi s Talibanem o zachování soch Buddhů v Bamianu i následně, při probíhající obnově země), v Bagdádu (při odhadování škod na archeologickém dědictví a identifikaci kulturních předmětů rozkradených po pádu Saddámovy režimu) nebo v loňském roce po zemětřesení v iránském Bamu. Experti ICOMOS jsou aktivně zapojeni do všech programů UNESCO zaměřených na šíření vzdělanosti a diseminaci idejí z oblasti ochrany kulturního dědictví.

ICOMOS je veskrze demokratickou institucí. V jeho čele stojí každé tři roky vždy znovu volený prezident, dva volení viceprezidenti, generální sekretář a dvanáctičlenný exekutivní výbor. Ten spolu s prezidenty národních komitétů a vědeckých komitétů tvoří jednou ročně zasedající Poradní výbor. Vnitřní organizace jednotlivých národních komitétů je ponechána na jejich individuálních statutech. Železným pravidlem je otevřenost, odborná kvalifikovanost, demokratičnost a nutnost jednou za tři roky opakovanou volbou všechny funkcionáře vždy znovu potvrzovat. Současným celosvětovým

prezidentem ICOMOS je již ve druhém volebním období profesor Michael Petzet. Jde o významného historika umění, který získal velké zkušenosti nejprve jako mnohaletý ředitel Lehnbachova muzea v Mnichově, následně po deset let jako ředitel Bavorské správy státních hradů, zámků a zahrad a posléze až do svého penzionování v roce 1999 jako generální konzervátor a ředitel Bavorského památkového úřadu. Jde o vědce s rozsáhlou badatelskou a publikační aktivitou, zároveň však praktického památkáře s bohatými terénními zkušenostmi, a především o silnou, nebojácnu a dynamickou osobnost plnou invence, smělých vizí i nezlomného odhodlání je uskutečnit. Svou energii, organizační talent i osobní statečnost Petzet prokázal nejen jako prezident velké organizace, iniciátor hnutí Heritage at Risk, ale i na nesčetných misích včetně neklidného Afghánistánu, subsaharské Afriky či Iráku. ICOMOS by si stěžl mohl přát lepšího člověka ve svém čele. Je to především díky Petzetovi, že stoupá morální autorita jím vedené organizace. ICOMOS si uvědomuje, že v globalizovaném světě plném konfliktů, sociálního pnutí i stoupajícího jednostranného ekonomismu jsou materiální i nehmotné hodnoty kulturního dědictví ve vážném ohrožení. A to nejen v chudých zemích, které si jen s obtížemi budují alespoň základní buňky systému památkové péče, ale neméně i v těch nejrozvinutějších státech světa, kde kulturní dědictví pustoší bezohledná ekonomická exploatace a často chaotický stavební boom. ICOMOS, monitorující a publikující v oblasti kulturního dědictví vedle úspěchů i těžké ztráty, se tak stává bezděčným svědomím současné generace ve vztahu k našim potomkům.

Zbývá navázat na Vlastimila Vintra tam, kde časově skončil; stručnou informací o českém národním komitétu ICOMOS v posledních patnácti letech. Naše organizace měla velkou výsadu a štěstí, že v rozhodujících chvílích konce totalitního režimu, rychlé demokratizace, ale zároveň i překotného, pro kulturní dědictví nevyhnutelně riskantního přechodu na tržní ekonomiku stál v jejím čele až do své smrti v roce 2002 jako opakovaně, vždy znovu spontánně zvolený prezident docent Dobroslav Líbal. Jeho iniciativě, obrovské odborné erudici, váze jeho osobnosti, vůdčímu talentu i cenným zahraničním kontaktům vděčíme za to, že český komitét byl schopen odborně připravit mezinárodní symposia takového významu, jako byla celoevropská konference Problémy interpretace autenticity památek v procesu jejich obnovy a restaurování v roce 1995 v Českém Krumlově, mezinárodní sympozium ICOMOS-IFLA Krajinné dědictví v roce 1997 v Praze, Lednicko-valtickém areálu a Českém Krumlově či mezinárodní sympozium Praha – ohnisko evropské kultury v roce 2002 na Pražském hradě.

Líbalovou zásluhou bylo, že z jeho podnětu a na jeho náměty se každoročně uskutečnilo nejméně šest odborných seminářů na národní úrovni otevřených široké veřejnosti. Prezident našeho komitétu nejen určoval jejich témata, ale sám vždy zpracoval a přednesl hlavní odborný příspěvek a jednání seminářů brilantně moderoval. Připomeňme některé náměty, jako napří-

klad Venkovské kostely v obrazu české kulturní krajiny, 650. výročí založení Nového Města pražského, Architektonická tvorba v době Karla IV., 900. výročí cisterciáckého řádu, Židovské památky a jejich ochrana, a řadu dalších. Docent Líbal inicioval semináře i k výročním významným osobnostem památkové péče a sám vždy v úvodní přednášce zhodnotil jejich dílo – jako v případě Maxe Dvořáka, Václava Wagnera a Josefa Mockera. Na přípravě i průběhu těchto setkání spolu s Janou Polákovou neúnavně vždy pracoval i náš rovněž zesnulý kolega a přítel Aleš Vošahlík v úloze vědeckého sekretáře národního komitétu. Český národní komitét se velmi aktivně zapojil do procesu navrhování i monitorování stavu památek, které naše země nominovala k zápisu na Seznam světového dědictví. Pod Líbalovým předsednictvem navrhl tzv. indikativní seznam pro postupné nominování našich statků na seznam a zúčastnil se procesu jeho projednávání a schvalování. Dr. Líbal byl autorem hodnocení a srovnávacích studií, a má tak i svůj podíl na úspěchu pěti z celkového počtu dvanácti památkových komplexů, které se na seznam dostaly.

Členové českého národního komitétu Tomáš Durdík a Josef Štulc jsou dnes již pravidelně pověřováni misemi k vyhodnocení návrhů sousedních i vzdálenějších zemí (Litva, Rusko, Chorvatsko, Černá Hora, Rakousko a další) pro zařazení jejich památek na Seznam světového dědictví. Rovněž mezinárodní nevládní organizace Europa Nostra využívá odborného potenciálu českého ICOMOS k získání objektivního vyhodnocení a názoru na projekty a realizace památkové obnovy navrhované z naší republiky k udělení její prestižní ceny.

V tradici odborných konferencí, rozšířené o spolupráci a spolupřátelství s dalšími odbornými ústavy či sdruženími (Národní památkový ústav, Společnost přátel starožitností českých, Europa Nostra, Ústav teoretické a aplikované mechaniky, Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Uměleckohistorická společnost v českých zemích, Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě a další) se snažíme pokračovat i po smrti našeho námi tolik váženého prezidenta. Ze zajímavých seminářů uspořádaných v posledních letech mohou jmenovat například do tří postupných sezení rozdělený seminář Památková ochrana architektury 20. století a přínos architektů 20. století k ochraně památek, dále Světové kulturní dědictví a změny obrazu města, Meziválečná průmyslová architektura v Československu, Cihla v historické architektuře, Barevnost fasád II., Víla Tugendhat a řadu dalších. Vedle dnes již mnohaleté tradice účasti na dubnových oslavách Mezinárodního dne památek a sídel v památných prostorách Pražského hradu jsme od loňského roku začali připomínat tento den i veřejnou přednáškou. Díky vstřícnosti ministerstva kultury se vždy koná v působivých prostorách bývalé konírný Nostického paláce. V roce 2004 ji jako odezvu na tragické zemětřesení v íránském Bamu přednesla Ing. arch. Zuzana Syrová na téma Hliněná architektura v České republice. V letošním roce připomenul třísté padesáté výročí narození Christopha Dientzenhofera skvělou přednáškou o architek-

tové tvorbě v evropském kontextu profesor Mojmir Horvath.

V roce 2002 byl do čela českého národního komitétu ICOMOS zvolen autor této stati. V roce 2003 byla viceprezidentkou zvolena PhDr. Kateřina Bečková, v úloze sekretářky sdružení byla potvrzena Jana Poláková. Ze zcela spontánní potřeby průběžného „omlazování“ a přílivu nových osobností odhodlaných se v ochraně kulturního dědictví nezištně angažovat prošel český národní komitét ICOMOS v roce 2003 velkou demokratizační proměnou. Po přepracování a schválení nového, revidovaného statutu se otevřel všem upřímným zájemcům o spolupráci. Předpokladem přijetí nových členů dle statutu je, že jde o lidi oddané ideji ochrany památek, kteří mají odborné znalosti, schopnosti a zkušenosti potvrzené nejméně dvěma stávajícími členy ICOMOS. K tomu přistupuje prozaická podmínka, že jsou ochotni platit mezinárodnímu sekretariátu povinný členský příspěvek.

Kromě výše připomenuté zavazující tradice odborných seminářů jako nástrojů diseminace poznatků o hodnotách památek a jejich ochraně navazuje současný národní komitét na odkaz Dobroslava Líbala i svým úsilím zabránit cestou písemných memorand i osobním kontaktováním zodpovědných politiků vážným negativním zásahům do struktury a obrazu našich historických sídel, případně demolicím nebo devastacím přestavbám významných památek. V tomto duchu se český komitét také velmi aktivně zapojil do mezinárodní iniciativy Heritage at Risk svými obsažnými příspěvky do publikací, které tato iniciativa každoročně vydává. Český komitét ICOMOS přitom využívá své výhody absolutní nezávislosti na státních či jiných orgánech, kterou si pečlivě střeží a chce si ji uchovat i do budoucna.

Josef ŠTULC

Sedmdesát let JUDr. Milana Žďárského

Autor mnoha studií o našem umění oslaví 14. prosince 2005 sedmdesátiny. Narodil se v Trutnově a od dětství vyrůstal v Havlovicích pod hradem Vízmburk, o němž se zajímal dávno před rozsáhlým archeologickým výzkumem, který zde byl zahájen roku 1972.

Vystudoval Právnickou fakultu UK v Praze a dvacet pět let působil jako soudce, převážně na úseku občanskoprávním, u Okresního soudu v Trutnově (s přerušením v letech 1969–1990, kdy musel pro své politické postoje z justice odejít).

Jeho životní láskou byly a jsou obrazové sbírky na českých a moravských zámcích, o nichž publikoval množství článků v odborných časopisech. Tyto studie představují pro badatele důležitý zdroj poznání zásadního významu, a to nejen v současnosti, ale zejména do budoucna.

Přejeme jubilantovi mnoho zdraví a životní pohody do dalších let.

Jiří DVORSKÝ

1958

Seriál článků *Putujeme po Trutnovském okrese* (Hrad Brečtejn, Žacléřský zámek, Hrad Vízmburk, Stará radnice v Úpici, Malé Svatoňovice, Po stopách války 1866, Některé památky Rtyně v Podkrkonoší, Po stopách J. A. Komenského, Vlčice, Staré Buky, Po stopách díla A. Jiráska na Trutnovsku, Okresní vlastivědné muzeum v Trutnově), in: Rozvoj – Vesnické noviny okresu Trutnov, červenec – říjen 1958.

Barevná krása – K výstavě Ferdinanda Táslera v Nové Pace, in: Novopacko – Okresní vesnické noviny, 22. listopadu 1958.

Lidové stavby v Havlovicích, in: Trutnovsko. Sborník vlastivědných prací a zpráv Okresního muzea a vlastivědného kroužku v Trutnově, 1958, s. 36.

1964

Tajemství za zdmi Slavkovského zámku, in: Krásy domova 3, 1964, č. 3, s. 22.

1972

Výstava restaurátorských prací a výstava obrazů ze státních zámků ve Východočeském kraji, in: Památková péče 42, 1972, č. 1, s. 59–61.

Malířství 17. a 18. století ve státních zámcích východních Čech, in: Umění 20, 1972, č. 5, s. 470–471.

1973

Z historie roudnické zámecké obrazárny, in: Umění 21, 1973, č. 3, s. 247–248.

Třetí vydání katalogu zámecké obrazárny v Rychnově nad Kněžnou, in: Památková péče 43, 1973, č. 4., s. 252–255.

1975

Barokní tapiserie ze sbírek ČSR, in: Památková péče 45, 1975, č. 1, s. 61.

Výstava málo známých obrazů ze zámků východočeského kraje, in: Umění 23, 1975, č. 3, s. 280–282.

Anglické malířství 18. století ze sbírek Národní galerie v Praze, in: Umění 23, 1975, č. 4, s. 376–377.

1976

Obrazy ze zámku Luka nad Jihlavou na státním zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou, in: Památky a příroda 46, 1976, č. 2, s. 78–79.

Výstava restaurátorského umění v Bruntále, in: Památky a příroda 46, 1976, č. 10, s. 603–605.

1977

Nová instalace zámecké obrazárny v Opočně, in: Památky a příroda 47, 1977, č. 7, s. 407–408.

Obrazy na státním zámku v Častolovicích, in: Památky a příroda 47, 1977, č. 9, s. 556–560.

1979

České malířství 19. a 20. století ve sbírkách státního zámku v Novém Městě nad Metují, in: Památky a příroda 49, 1979, č. 9, s. 524–528.

Několik kapitol k dějinám zámecké obrazárny v Bruntále, in: Umění 27, 1979, č. 3., s. 266–269.

1993

Odcizené obrazy z českých a moravských zámků, in: Zprávy památkové péče 53, 1993, č. 1, s. 14–18.

Obrazy ze zámku Červený Hrádek, in: Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, 1993, č. 2, s. 34–36.

1994

Obrazy z hradu a zámku v Bečově nad Teplou, in: Zprávy památkové péče 54, 1994, č. 8, s. 267–270.

1996

Obrazy ze zámku ve Valči, in: České památky 7, 1996, č. 1, s. 2.

1997

Malířství 15.–18. století z moravských zámeckých sbírek (recenze), in: Umění 45, 1997, č. 5, s. 219–220.

Obrazy ze zámku Petrohrad, in: České památky 8, 1997, č. 1, s. 2–3.

Obrazy ze sbírky Geymüllerů ze zámku v Kamenici nad Lipou, in: České památky 8, 1997, č. 2, s. 19–20.

1998

Obrazová sbírka ze zámku v Křimicích, in: České památky 9, 1998, č. 1, s. 6–9.

Sbírka Josefa Konstantina Beera v Mostě, in: České památky 9, 1998, č. 2, s. 9–11.

1999

Obrazy z valdštejnské sbírky na zámku v Ratibořicích, in: Zprávy památkové péče 59, 1999, č. 3, s. 77–82.

Rodová galerie Piccolominiů na zámku v Náchodě, in: České památky 10, 1999, č. 1, s. 5–7.

Obrazy na zámku v Židlochovicích, in: České památky 10, 1999, č. 2, s. 6–7.

2000

Rodová galerie Piccolominiů na zámku v Náchodě, in: Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků, 2000, č. 21, s. 16–18.

Obrazy ze zámku Koryčany, in: Zprávy památkové péče 60, 2000, č. 10, s. 281–286.

Obrazy na hradě Český Šternberk, in: České památky 11, 2000, č. 1–2, s. 9–11.

2001

Obrazy na hradě Rožmberk, in: České památky 12, 2001, č. 1–2, s. 2–4.

2002

Obrazy v zámku Lešná u Zlína, in: České památky 13, 2002, č. 1, s. 3–5.

2003

Obrazy na hradě Buchlově a v zámku v Buchlovicích, in: České památky 14, 2003, č. 1, s. 3–6.

Wen stellt das Porträt eines Feldherrn von Johann Peter Molitor? (Koho představuje Podobizna vojevůdce Jana Petra Molitora?), in: Bulletin of the National Gallery in Prague XII–XIII, 2002–2003, s. 107–109, 167–168.

2004

Soubor barokních zátiší ze zámeckých sbírek v Náchodě, in: Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků, 2004, č. 28, s. 28–29.

Obrazy Françoise de Nomé v českých sbírkách, in: České památky 15, 2004, č. 2–3, s. 17–20.

INFORMACE

Nová kamenná díla na Pražském hradě

V roce 1994 jsme si připomínali 650. výročí založení katedrály sv. Víta na Pražském hradě. V monote-matickém čísle časopisu Zprávy památkové péče, vydaném ke zmíněnému výročí, se autor tohoto článku podrobně zabýval povahou a původem kamenů v katedrále, naší největší a nejpamátnější kamenné stavbě.¹ Obdobné poznatky o areálu celého Hradu publikoval o dva roky později.² Od té doby však na Pražském hradě vznikla četná nová a byla restaurována starší kamenná díla, jejichž rekapitulace je cílem tohoto článku.³

Nejvíce nových děl se objevilo na II. nádvoří a v přilehlých objektech. Na nádvoří samém tehdejší hradní architekt Bořek Šípek navrhl čtyři nové vstupy do Nového paláce a úpravu jednoho dřívějšího.

Prvním byl vstup do Kanceláře prezidenta republiky, otevřený 22. června 1996. Má tři široké předložené stupně a bronzový baldachýn nesený dvěma kónickými sloupy. Stupně jsou z tmavě červeně hrubozrnné švédské žuly *Red Imperial*, svrchu opalované, z boku leštěné, a provedlo je Kamenictví Foit z Prahy. Sloupy jsou ze světlého umělého kamene od holandské firmy Hoco beton.

Druhý vstup byl zřízen na přelomu let 1996–1997 v severozápadním rohu nádvoří jako nový vchod do hradní obrazárny namísto původního z Pacassiho brány. Tvoří ho čtyři široké předložené stupně s nájezdovou rampou, provedené stejnou firmou z tožného druhu stejně opracované žuly jako v předchozím případě. Krytý oblouk nad dvojicí vstupních dveří a jejich boční ostění jsou obloženy šedobílým vápencem (*Vračany*).

Další dva nové vstupy byly realizovány v roce 2002 v severovýchodním rohu nádvoří kvůli jednoduššímu zpřístupnění Rudolfovy a Nové galerie. Hlavní vchod má rovněž široké a vysoké předložené schodiště (osm stupňů), opět ze shodně opracované švédské žuly *Red Imperial*. Skleněné dveře mají ostění obložené bílou indickou „žulou“ (granulitem) *Kashmir White* a po

■ Poznámky

1 V. RYBAŘÍK: *Povaha a původ přírodních kamenů použitých v chrámu sv. Víta v Praze*, in: Zprávy památkové péče 54, 1994, č. 9, s. 305–318.

2 D. BŘEZINOVÁ, M. BUKOVANSKÁ, I. DUDKOVÁ, V. RYBAŘÍK: *Praha kamenná*, Národní muzeum, Praha 1996, s. 17–40.

3 Autor při přípravě tohoto článku vycházel především z informací citovaných kamenických a jiných firem a osob a z informací Ing. arch. P. Chotěbora z odboru památkové péče Správy Pražského hradu, jimž všem za poskytnuté informace děkuje. Dále byly využity údaje z některých článků publikovaných v časopise Architekt (zejména č. 10, 2002) a čtvrtletníku Pražský hrad.

každé straně obklad z devíti velkých broušených desek (184 x 32 cm) nazlátlé *kopaninské opuky*, napodobující bosáž. Vedlejší manipulační vstup s výtahem a bočním úzkým schodištěm je obložen leštěnou červenou hrubozrnnou brazilskou žulou *Rosso Brasil*. Kamenické práce provedla v obou případech v červnu 2002 firma Jež z Loděnice u Berouna. Ta také upravila původní jednoduchý vstup do provozních objektů ve střední části západního křídla (masivní stupeň z žuly *Red Imperial*, ostění z „žuly“ *Kashmir White*).

Z kamenického hlediska jsou všechna uvedená díla kvalitně provedena, sporná je však volba materiálů. S výjimkou kopaninské opuky byly totiž použity jen ze zahraničí dovezené kameny, sice efektní, ale hodící se spíše pro banku, pojišťovnu a podobné komerční objekty, nikoliv do historického sídla českých králů a prezidentů. Argumentace projektantů, že v případě červené švédské žuly na venkovních schodištích chtěli navázat na podobnou žulu v části dlažby II. nádvoří, je nepřesvědčivá. Červená švédská žula (*Tranas*) sem byla přenesena v letech 1965–1967 z dlažby severní terasy zrušeného Stalinova pomníku na Letné a navazovat na tuto realizaci je velmi sporné. Schodiště mohla být zhotovena například z vybraných partií naší liberecké žuly a pak by v celkové architektuře II. nádvoří působila méně nápadným a rozhodně příjemnějším dojmem. Ještě problematičtější se jeví použití umělého kamene na pilíře prvního z realizovaných nových vstupů. Ty mohly a měly být z domácího přírodního, podobně zbarveného kamene, například z železnobrodské žuly, tepelského trachytu nebo božanského pískovce. Problémy v budoucnu asi přinese výběr kopaninské opuky na nekrytý obklad u nového vchodu do Rudolfovny a Nové galerie, který časem (podobně jako vápenec použitý u Obrazárny) může ztratit barvu a nejspíše i zkorodovat.

Na nové vstupy v severní části II. nádvoří navázaly další interiérové úpravy spojené rovněž s kamenickými pracemi. V případě Obrazárny se jednalo o pozměnění předchozí rekonstrukce z let 1963–1965. Ve spodní části vstupní haly byla položena nová dlažba z opalované červené švédské žuly *Red Imperial*, z níž jsou i nástupnice tří stupňů schodiště vedoucího do horní části haly. Pilířky po obou stranách tohoto schodiště, podstupnice jeho stupňů a vysoké sokly i soklíky ve spodní části haly byly obloženy černým, bíle žilkovaným španělským mramorem *Nero Marquina*. Další kamenické práce byly provedeny v tzv. schodištvé chodbě, spojující na západě oba hlavní výstavní sály (bývalé konírny). Zde byl na dlažby, nástupnice obou schodišť a soklík severní části použit nahnědlý italský travertin *Romano Classico* a na podstupnice a soklíky jižní části černý mramor *Nero Marquina*. Současně bylo sedm velkých oken severního sálu zazděno a zvnějšku obloženo deskami (zajímavě fládrovanými) broušeného *hoříckého pískovce*. Práce byly provedeny na jaře 1997 pražskou firmou Kamenictví Foit.

V rámci rekonstrukce Obrazárny byly z průchodu mezi II. a IV. nádvořím alespoň pohledově zpřístupněny základy kostela Panny Marie, který byl postaven v letech 882–884 jako nejstarší kamenná stavba na Pražském hradě.

Další úpravou prošla šatna Španělského sálu mezi Sloupovou síní a Rothmayerovým sálem v severní části západního křídla. Její vstupní chodba i návazný elipsovitý prostor byly vydlážděny žlutavým, růžově skvrnitým a jemně žilkovaným španělským mramorem *Crema Valencia*, ve vstupní chodbě prokládaným pásy červeného, tmavěji skvrnitého a bíle žilkovaného rovněž španělského mramoru *Rosso Alicante*. Ostění všech dveří a průchodů a také pilíře u obou šaten byly obloženy narůžovělým, jemně červeně žilkovaným tureckým mramorem *Orient Pink*. Soklík nově vydlážděných prostor je z již zmiňovaného mramoru *Crema Valencia*, v obou šatnách (s původní dlažbou ze supíkovického mramoru) pak z dalšího španělského mramoru – červeného, bíle žilkovaného mramoru *Nero Marquina*.

Na nový vstup do Rudolfovny a Nové galerie v severní části středního křídla navazuje hala se šatnou, vydlážděná nažloutlým *božanovským pískovcem* se soklíkem z černého mramoru *Nero Marquina*. Průchod románskou zdí má dlažbu z tmavočerveného německého pískovce *Mainz-Stein* a hladký obklad z nazlátlé *kopaninské opuky*, která je na průčelí vystřídána bílým makedonským mramorem *Sivec*. Na tento průchod navazuje nové točité schodiště, ústící do Široké chodby o patro výše. Jeho nástupnice a podesty jsou zhotoveny z tmavočerveného německého pískovce, podstupnice a sárka z bílého mramoru *Sivec* a obklad ze štípaného převážně béžového čínského *kvarcitu* (vzhledem připomínajícího spíše metamorfovanou břidlici) se skleněnými ozdobami. Zbývající soklík je z černého mramoru *Nero Marquina*. Vyústění schodiště v Široké chodbě bylo vydlážděno žlutavým, růžově skvrnitým a jemně žilkovaným španělským mramorem *Crema Valencia*. Z něho jsou vyrobeny i nástupnice krátkého schodiště k Rudolfově galerii a dlažba před ní. Podstupnice a obklad masivního zábradlí tohoto schodiště i sousedních ploch jsou pak z bílého mramoru *Sivec*. Na soklík zde i na východní straně Široké chodby byl použit mramor *Nero Marquina*, na západní straně šedobílý *kararský mramor*.

Rozsahem nejmenší kamenické práce byly provedeny v prostoru za upraveným původním vchodem do přízemí západního křídla. Prostor byl vydlážděn růžovou portugalskou žulou *Rosso Porino*, z níž je zhotoven i obklad stupňů v průchodu do Sloupové síně. Zádveř, ostění průchodu do Sloupové síně i rámování zrcadel v ní jsou obloženy okrově žlutým hrubozrnným indickým mramorem (korálový vápenec) *Gialo Coral*.

Současně bylo upraveno nebo nově zřízeno pět toalet: dvě u šatny pro Španělský sál v západním křídle, dále jedna v přízemí a dvě v poschodí ve středním křídle. Všechny mají dlažbu, soklík a někdy i vislé pásy mezi kabinkami provedeny z černého, bíle žilkovaného španělského mramoru *Nero Marquina*, obklady z krémově žlutého indického mramoru *Gialo Coral*, růžového tureckého mramoru *Orient Pink* a výjimečně i z béžového italského mramoru *Trani Fiorito*. Umyvadla jsou zapuštěna do desek z pestře zeleného, bíle žíhaného guatemalského „mramoru“ (hadce) *Verde Guatemala*, v pánské toaletě v přízemí středního křídla jsou soustředěna do boxu obloženého světle nebo

1

Obr. 1. Praha 1, Hrad. Nový vstup do středního křídla Pražského hradu se stupni z žuly *Red Imperial*, s ostěním ze „žuly“ *Kashmir White* a obkladem z kopaninské opuky. Vlevo se nachází nový manipulační vchod, zakrytý mříží. (Foto V. Rybářík)

tmavě červeně skvrnitým italským mramorem *Rosso Verona* a naspodu šedobílým mramorem *kararským*.

Všechny uvedené kamenické práce provedlo v červnu 2002 podle návrhů Bořka Šípka a Radovana Hory Kamenictví Jež z Loděnice u Berouna. Práce byly provedeny kvalitně, ale mimořádně velký počet (dvacet!) cizích kamenů, u některých mramorů nápadně pestrých, způsobuje rozpaky – ať již jde o prvky užití v nové šatně mezi monumentální kamenicky střízlivě zdobenou Sloupovou síní (jen naše světlé žuly) a Rothmayerovým sálem (jen světlý supíkovický a tmavý lipovský mramor) v západním křídle, nebo v prostoru u průchodu románskou síní ve středním křídle. Zde je špinící se výdlažba z nažloutlého božanovského pískovce výslovně nevhodná. Příliš moderním a studeným dojmem působí hladký (nikoliv například štípaný) opukový obklad průchodu historickou románskou zdí.

Ve třech upravených nebo nových šatnách bylo umístěno pět nových pultů od firmy STOMI Mohelnice. Jejich odkládací desky jsou z umělého kamene *Corian Savannah*, čelní obklady z tmavošedé, červeně kropeňaté (granáty) indické „žuly“ (migmatitu) *Vizag Blue*.

Nejrozsáhlejší a také nejnákladnější kamenický dílem na Pražském hradě posledních let se stala nová výdlažba Jiřského náměstí a Vikářské ulice. Podle návrhu architektů P. Hájka, T. Hradečného a J. Šěpký zde v letech 1999–2002 firma Česká žula, s. r. o., položila nebo přeložila 4360 m² nové dlažby. Tu z převážné části tvoří rovnoběžné řádky z 9–18 cm širokých a různě dlouhých kvádrů, řidčeji kostek, štípaných, zčásti z boků řezaných. Jsou převážně z narezavěle žluté hrubozrnné *železnobrodské žuly* (lom Černá Studnice), zčásti ze světle šedé středně zrnité *mrákotinské žuly*. Tato základní žulová osnova je položena čtvercovým rastrem obdélníkových (67 x 50 cm) štípaných nebo opalovaných desek rudého nebo červeného severoitalského *porfyru* z oblasti Trenta (lokalita Ciré). Na Jiřském náměstí jsou pak mezi ně vloženy z povrchu lámané pásy (164 x 33 cm) černého jihoafrického gabra *Nero Zimbabwe*. Zbývající vzájemně nesouvislé části Jiřského náměstí pak byly sestaveny z různě velkých a různě uspořádaných úlomků

2

a kostek křemenců, vápenců a jiných hornin, použitých z původní dlažby. Současně byla na toto náměstí umístěna barokní kašna ze žehrovičského pískovce, která se až do 20. let 20. století nacházela na III. nádvoří a pak v depozitáři. Čtvercový prostor kolem ní je ohraničen pásy z příčně nařezaného tmavého šluknovského syenitu a vyplněn oblázkovou dlažbou. Ke vstupu do expozice v Jiřském klášteře byla postavena masivní lavice ze tří bloků božanovského pískovce.

Také tato nová dlažba působí určité rozpaky již výběrem použitých kamenů. Převažující železnobrodská žula má v čerstvém stavu příjemnou nazlátlou barvu, ale na povětrnosti od různého stupně rezaví, což snižuje její estetické vlastnosti. Navíc je hrubozrná a její štípané plochy proto mají značně nerovný povrch ztěžující chůzi. Těžko pochopitelný je pak výběr kamenů pro vkládané obdélníky a pásy v jedné z nejpamátnějších prostor Pražského hradu. Pokud již bylo nutné zdejší dlažbu „oživovat“, pak mohl být italský porfyr nahrazen naší barevně podobnou tryskanou libereckou žulou a tmavé jihoafrické gabro rovněž tryskanou tiskou žulou (která je mimo jiné organickou součástí dlažby sousedního III. nádvoří) nebo šluknovským syenitem. Pro běžného návštěvníka je také těžko pochopitelné chaotické omezení úseků z fragmentů původních dlažeb, opět prokládaných obdélníky a pásy výše uvedených exotických kamenů (těchto „doplňků“ nebyla ušetřena ani zachovaná původní kroužková žulová kostková dlažba u Starého paláce).

Za naopak kladný příklad řešení dlažby v historickém prostředí Pražského hradu je možno považovat dlažby cest po jižním okraji Horního (pod tzv. Plečnikovou lávkou) a severním okraji Dolního (pod Královskou zahradou) Jeleního příkopu. Obě byly provedeny z nepravidelných úlomků *barchovické ruly* (z lomu znovuootevřeného k tomu účelu u Barchovic na Kolínsku). Stejně to učinil architekt Pavel Janák v 50. letech 20. století v prostoru mezi Stájovým dvorem a Míčovnou.

Značný objem kamenických prací byl v minulých letech vynaložen na opravu pláště katedrály sv. Víta a baziliky sv. Jiří. V případě katedrály se týkaly jižní průčelí křížové lodi (1999–2000), dále velké jižní věže (2000–2001), jihozápadní (2002) a severozápadní věže (2004). V těchto i v dalších případech se jednalo zejména o obnovu původního kamenného pláště (opěráky gotické části) a jen výjimečně o výměnu poškoze-

ných pískovcových prvků za nové. V červnu 2004 byla na levý krajní pilíř Zlaté brány umístěna kopie gotické pamětní desky, jejíž originál byl odtud přenesen do interiéru katedrály ke vchodu do velké věže. Kopii desky z čistě bílého hrubozrného *řeckého* (ostrov Naxos) *mramoru* s rámem z *hoříckého pískovce* provedli akad. sochař Jiří Novotný s akad. malířem Tomášem Raflem. Uvnitř katedrály byl pak na jaře 1997 upraven hrob sv. Vojtěcha z roku 1396 a dlažba kolem něho. Hrob byl zakryt rozměrnou deskou z leštěného *sliveneckého mramoru* (220 x 70 cm), ozdobenou bronzovou berlou a růžicemi v rozích podle návrhů architektů Evy a Bohumila Fantových. Okolní nová dlažba je ze stejných druhů mramoru a ve stejném vzoru jako před rekonstrukcí.

K podstatně větší výměně původních kamenných prvků než v případě katedrály došlo při obnově obou věží baziliky sv. Jiří, kterou v letech 2001–2004 provedlo kamenosochařství Bohumila Pánka z Říčan. Při ní musely být sejmuty opukové helmice obou věží a pokryty stejně velkými a stejně tvarovanými prvky z kopaninské opuky. Kromě toho byly vyměněny poškozované kvádříky na tělesech obou věží. Celkem bylo k tomuto účelu spotřebováno asi 500 t hrubé a z toho 250 t čistě opracované opuky.

Posledním významnějším novým kamenným dílem na Pražském hradě, respektive v jeho bezprostřední blízkosti, je podstavec bronzového pomníku T. G. Masaryka na Hradčanském náměstí. Vlastní podstavec tvoří 120 cm vysoký a 110 cm široký válec na kruhové podestě s okolními kruhovými nebo polokruhovými stupni, vyrovnávajícími rozdílnou úroveň okolního terénu. Z jižní strany se k nim přimyká opěrná zeď se zábradlím. Tyto práce podle návrhu architekta Jiřího Rathouského z pemrované světle šedé drobnozrné *nečínské žuly* provedla Česká žula, s. r. o. Pomník byl odhalen 7. března 2000 při příležitosti 150. výročí Masarykova narození.

Václav RYBAŘÍK

Obr. 2. Praha 1, Hrad. Nová dlažba Jiřského náměstí provedená ze železnobrodské a mrákovské žuly se zakomponovanými deskami severoitalského porfyru a jihoafrického gabra a s úseky s rekonstruovanou historickou dlažbou. (Foto P. Chotěbor)

Kresby Aloise Terše

(Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích)

Alois Terš (1910–1986) patří bezesporu k nejvýraznějším představitelům národopisné dokumentární kresby jižních Čech. Jako převážná většina autorů této dokumentace byl původním povoláním učitel, působil například v Trhových Svinech, ve Zlivi a v Českých Budějovicích. Působení v těchto místech mělo zcela jistě vliv na jeho kresebnou dokumentaci lidového stavitelství, kterou začal provádět již na přelomu 30. a 40. let 20. století. Tehdy dokumentoval perokresbou lidové stavby sledované oblasti – tedy obce okresů České Budějovice a částečně též Prachatic. Z národopisných regionů zaujímala v kresebné tvorbě A. Terše prvořadé místo zbudovská (neboli též hlubocká) Blata a Doudlebsko. Výtvarná díla Aloise Terše uchovává ve svých fondech Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

Význam kreseb učitele Terše spočívá mimo jiné také ve skutečnosti, že se zaměřil i na projevy významných lidových zednických mistrů – Jakuba Bursy, Šebestiána Brennera a neznámého zednického mistra plástovické oblasti. Autor ve svých kresbách zachytil tradiční lidovou architekturu sledované oblasti – kamennou a zděnou, ale i dřevěnou, která byla na tomto území hojně rozšířena, o čemž svědčí i například dochovaná torza roubených objektů lidového stavitelství v okolí Netolic, objevená při terénních výzkumech v posledních zhruba pěti letech. Významnou pozornost ve své kresebné dokumentaci věnoval autor rovněž hospodářským stavbám (například kamenným sýpkám, dále stodolám a též ovčínům), vesnickým technickým stavbám (přirozeně hlavně vodním mlýnům a také kovárnám) a drobné sakrální architektuře, která zvláště v jižních Čechách tvoří nedílnou součást vesnických sídel a krajiny (zvoničkám, božím mukám, malým venkovským kostelům). Alois Terš všechny své dokumentární kresby pečlivě popisoval (datum pořízení kresby, čp. dokumentovaného objektu, doba vzniku, pojmenování usedlosti po předchozích majitelích, případně též další důležité údaje). Autor si na svých výzkumných cestách všiml i jednotlivých architektonických prvků a konstrukčních částí vesnických staveb, které dnes již z terénu téměř zmizely – například zakončení lomenic lidových staveb v okolí Trhových Svin tzv. rohatinami nebo bohaté plastické výzdoby zděných štítů na Doudlebsku. Plastickou výzdobu zděných staveb sledoval A. Terš pochopitelně nejvíce na štítech a štítových průčelích staveb a branách do usedlostí, kde se plastická výzdoba uplatnila v mnoha formách s velkou bohatostí a nápaditostí. A. Terš ztvárňoval jednotlivé stavby sledovaných regionů jižních Čech i v rámci jedné usedlosti nebo lokality, takže pořízené kresby představují komplexní dokumentační materiál, tvořený kresbami celkových pohledů na usedlost, dále částí staveb, architektonických detailů či výzdoby, což nesporně zvyšuje jeho hodnotu jako studijní dokumentace.

Z Teršových souborů dokumentace lidového stavitelství jižních Čech lze jmenovat například soubor Doudlebsko z roku 1982 (proveden na základě náčrtů

Poděkování českým restaurátorům památek!

Dne 3. června tohoto roku obdržel hrad Bauska (Lotyšsko) ve městě Bergenu cenu Evropské unie za zachování kulturního dědictví EUROPA NOSTRA AWARDS 2004 za konzervaci zřícenin z 15. století a oživení tradičních (řemeslných) metod při péči o torzální architekturu. Diplom byl získán v konkurenci 113 projektů. Přestože se tato významná památka nachází na severu Evropy u Baltského moře, cena je vysokým oceněním profesionality českých odborníků péče o kulturní památky.

Spolupráce muzea zámku Bauska a českého restaurátora Miloše Gavendy začala v roce 1996 při záchrane dekorativní omítky hradu Bauska provedené technikou sgrafita. V roce 1999 muzeum zahájilo spolupráci s českými architekty, odborníky na projektování historických budov Václavem Girsou a Miloslavem Hanzlem, kteří spolu s restaurátorem Milošem Gavendou vypracovali koncepci konzervace zřícenin hradu a potom i technický projekt prací. V roce 2002 se také jako poradkyně projektu zapojila do prací architektka ze Španělska Věra Hofbauerová. Praktickou realizaci prací provedli restaurátoři firmy Miloše Gavendy ve spolupráci s Muzeem zámku Bauska.

Mezinárodní spolupráce vedla k podstatnému přínosu nejen pro restaurování hradu Bauska, ale i dalších památek v celém Lotyšsku. Během realizace projektu se uskutečnily dvě mezinárodní teoretické akce – symposium a konference o problémech zachrany zřícenin historických budov.

V letech 2003 a 2004 proběhly na bauském zámku pod vedením Miloše Gavendy praktické semináře o restaurování zděných budov s účastí restaurátorů z celého Lotyšska.

Dne 12. srpna 2005 byla do zdi hradu Bauska zazděna pamětní deska Evropy Nostry. Zříceniny hradu Bauska ponese tento znak kvality restaurování jako potvrzení poctivé práce lotyšských, českých a španělských odborníků památkové péče, pracovníků muzea a obyčejných dělníků ve svorném týmu v rámci programu Evropské komise Culture 2000. Přesvědčili jsme se, že Češi mají rádi kulturní památky a pečují o ně, jsou vynikající odborníci, moudří, nezištní a ohleduplní učitelé, dobří a spolehliví přátelé. Zájem pracovníků Národního památkového ústavu o prestiž své země v rámci mezinárodní spolupráce při restaurování hradu Bauska v Lotyšsku byl obdivuhodný. Věřím, že se nám podaří i nadále pěstovat společné lotyšsko-české dílo a přátelství, které trvá již téměř deset let.

Vážení kolegové, blahopřeji Vám k zaslouženému uznání!

S úctou a poděkováním,
Māris Skanis, ředitel zámku Bauska
21. července 2005 na zámku Bauska

1

v terénu z let 1939–1957). Další výrazný autorův konvolut, vzniklý v letech 1941–1981, tvoří cca 60 kreseb lidové architektury zbudovských Blat, zvláště pak z míst, kde působil již zmíněný mistr plástovické oblasti (zejména v severozápadní části okresu České Budějovice a v pěti lokalitách na okrese Prachatice). Z cenných kreseb objektů dokumentovaných A. Teršem, ke kterým obecně se dochovalo málo dokladů, zaujme například roubená pastouška s kleštinami ve štítovém průčelí a zvoničkou na hřebenu střechy v obci Mydlovary. Autor se též věnoval kreslení obydlí sloužících jako výměnek. Pro badatele je jistě cenný výběr ornamentů a štukové výzdoby blatských stavení pořízený autorem v roce 1941.

Lubomír PROCHÁZKA

Literatura:

VĀŘEKA, Josef: *Lidová architektura zbudovských Blat v obrazech Aloise Terše*, in: *Český lid* 68, 1981, s. 56.

Výběr zdokumentovaných lokalit:

okres České Budějovice – Bavorovice, Borovany, Čeřejov, Česká Lhota, Češnovice, Dobrkov, Hlavatce, Hlinné u Trhových Svin, Lékařova Lhota, Malé Chrášťany, Mydlovary, Nákří, Nežetice, Nová Hospoda, Olešník, Opatovice u Hluboké nad Vltavou, Otěvěk, Pašice,

2

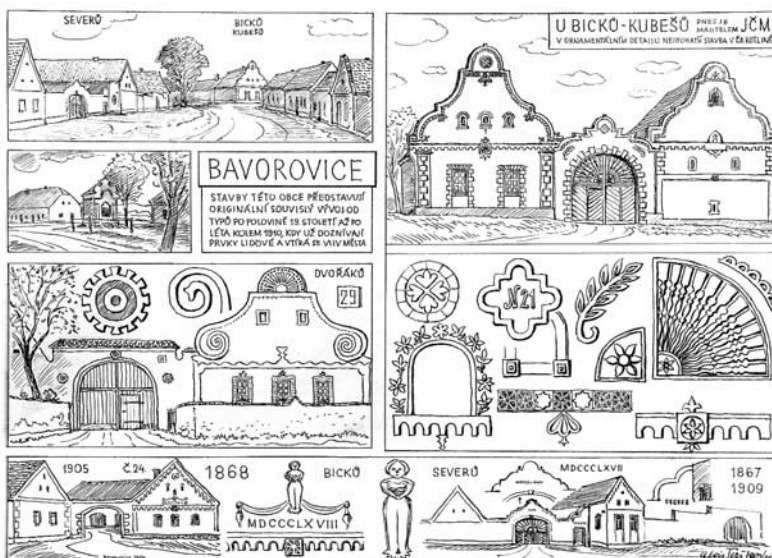
Pištín, Plástovice, Rankov, Římov, Sedlec, Tupesy u Němcic, Vidov, Vlavy
okres Prachatice – Hracholusky, Keblany, Mahouš, Olšovice
okres Strakonice – Novosedly

Obr. 1. Sedlec (okres České Budějovice), pohled na naves, kolorovaná kresba A. Terše. (Reprofoto z fondů Jihočeského muzea v Českých Budějovicích)

Obr. 2. Novosedly (okres Strakonice), lidové stavení, kresba A. Terše. (Reprofoto z fondů Jihočeského muzea v Českých Budějovicích)

Obr. 3. Bavorovice (okres České Budějovice), ukázka kresebné dokumentace A. Terše. (Reprofoto z fondů Jihočeského muzea v Českých Budějovicích)

3

SEMINÁŘE KONFERENCE AKCE

Mezinárodní kastellologická konference Castrum Bene 9

1

2

Ve dnech 30. 5. – 3. 6. 2005 proběhla v krásném prostředí Českého ráje na zámku Hrubá Skála za účasti více jak sedmdesáti badatelů prestižní mezinárodní kastellologická konference Castrum Bene 9. Jejími pořadateli byli Archeologický ústav AV ČR Praha, Společnost přátel starožitností, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Comité permanent Castrum Bene.

Mezinárodní kastellologické konference Castrum Bene, pojmenované po maďarském hradu Bene, pod nímž byly v městě Gyöngyös uspořádány první dvě, jsou jedním ze tří velkých ve dvouletém intervalu pořádaných evropských vědeckých kastellologických setkání, která svým teritoriálním záběrem pokrývají celou Evropu (mimo Středomoří). Regionu západní a střední Evropy je věnována nejstarší a mimořádně prestižní konference Château Gaillard, severní Evropě konference Castella Maris Baltici, zatímco těžiště záběru konference Castrum Bene leží ve střední a středověkové Evropě. Na území České republiky byla tato akce uspořádána podruhé – šestá se v roce 1996 konala v Písku.

Pro devátou konferenci, jejímuž významu odpovídala i účast předních osobností oboru v čestném předsednictvu při zahájení, bylo zvoleno téma *Hrad a stavenišť* – tedy zejména otázky, jak přírodní geomorfologická situace ovlivnila volbu staveniště, situování hradu, řešení hradní dispozice a jak bylo v rámci jeho konkrétní podoby využito podloží (například u skalních hradů). K tomuto okruhu otázek odeznělo celkem dvacet osm referátů týkajících se Švýcarska, České republiky, Německa, Alsaska, Rakouska, Polska, Slovenska, Slovinska, Lotyšska, Estonska, Rumunska, Maďarska a Řecka. Podstatnou skupinu referentů tvořily přední badatelské osobnosti současného evropského studia feudálních sídel, kterým dominoval jeden z nejvýznamnějších odborníků současné evropské kastellologie, profesor Werner Meyer z Basileje. Je velmi málo pravděpodobné, že by se tak reprezentativní sestava předních vědců zabývajících se výzkumem hradů opět v dohledné době sešla na našem území a že by zde bylo možno vést tak dělné a podnětné diskuse, jako tomu bylo na Hrubé Skále. V této souvislosti je nutno lítovat, že zájem mladé generace, zejména studentů, neodpovídal významu akce. Pověětšinou velmi podnětné a inspirativní referáty budou vydány formou sborníku Castrum Bene 9, jehož vydání je plánováno na první polovinu roku 2006.

Součástí konference byly i odborné exkurze, při nichž byly navštíveny hrady Trosky, Valdštejn, Vranov, Bezděz, Michalovice, Valečov a Klášter Hradiště, přičemž byla na místě živě diskutována jejich mnohdy značně složitá problematika. Pro účastníky konference byl vydán jako publikace trvalé hodnoty exkurzní průvodce (Durdík, T. – Gabriel, F. – Chotěbor, P. – Peřina, I. 2005: Castrum Bene 9. Exkursionsführer. Ústí nad Labem – Praha), obsahující shrnutí současného stavu poznání jednotlivých lokalit (včetně Hrubé Skály samé) a potřebné bibliografické reference.

Příští, jubilejní konference Castrum Bene 10 se bude konat v roce 2007 v sedmihradském městě Sibiu.

Účastníky velmi kladně hodnocená konference Castrum Bene 9 přinesla v rámci sledované problematiky nesporný posun jak v poznání, tak v metodice i kladení otázek a stala se vrcholným podnikem dynamicky se rozvíjející středoevropské kastellologie. Významnou měrou též (v neposlední řadě i díky velkému nasazení všech organizátorů, jimž náleží poděkování) přispěla k udržení velmi dobrého jména, kterému se české kastellologické bádání v evropském kontextu těší.

Tomáš DURDÍK

Obr. 1. Část čestného předsednictva při zahájení konference Castrum Bene. (Foto H. Toušková)

Obr. 2. Účastníci konference na terase zámku Hrubá Skála. (Foto H. Toušková)

Kryštof Dientzenhofer (7. 7. 1655 – 20. 6. 1722)

K 350. výročí narození tohoto génia českého baroka uspořádalo město Broumov a broumovské muzeum výstavu zachycující ve zkratce architektonické dílo Kryštofa Dientzenhofera i jeho syna Kiliána Ignáce. Vernisáž výstavy se uskutečnila v prostorách muzea, které sídlí v broumovském klášteře, 30. června 2005 na závěr mezinárodní konference věnované tomuto významnému architektovi.

Autorem výstavy je prof. Mojmír Horyna, v současné době nejvýraznější osobnost naší uměnovědy specializující se na českou a středoevropskou barokní architekturu. Ve zhuštěné a přehledné formě byly v expozici prezentovány výsledky dlouhodobého soustředěného poznávání. Textová část přinesla základní informace o rodinných i slohových východiscích Kryštofa Dientzenhofera, který se jako jediný z pěti bratřistavitelů natrvalo usadil v Praze a svou tvorbu úzce spojil s českými zeměmi. Jeho vrcholná díla z konce 17. a počátku 18. století představují osobitou a v evropském kontextu mimořádně zdařilou podobu radikální barokní architektury, jež v sobě spojuje důkladnou znalost tradičního stavitelství s guariniovskými dynamickými koncepcemi a invencí autora. Kvalita prováděných prací byla příznačná pro práce Kryštofovy stejně jako pro početné realizace jeho slavného syna Kiliána Ignáce Dientzenhofera, kterému otec dopřál vynikající školení i dlouhou odbornou přípravu.

Díla obou umělců výrazným způsobem poznamenala podobu české barokní architektury. Nezůstala omezena na hlavní město, ale množstvím realizovaných prací pro řadu především šlechtických a církevních zadavatelů se stala součástí prostředí mnoha sídel i české krajiny. Rozsáhlá byla především spolupráce s břevnovsko-broumovskými benediktiny, pro které pracovali otec i syn s přestávkami od roku 1700 až do roku 1751.

Výstava představila především díla Kryštofa Dientzenhofera a související práce jeho syna Kiliána Ignáce. Pro porovnání byly vystaveny i dvě práce Kryštofova staršího bratra Georga Dientzenhofera (cisterciácký klášterní kostel Panny Marie z Waldsassen, kde určitou dobu pracoval také Kryštof, a poutní kaple Nejsvětější Trojice z Kappel u Waldsassen z let 1685–1689, jejíž ikonografické i architektonické řešení mělo velký význam pro další vývoj barokního stavitelství).

Tvorba byla prezentována prostřednictvím fotografií zachycujících exteriérovou podobu stavby a její interiéry. U významnějších realizací byly snímky početnější ve snaze zprostředkovat návštěvníkům co nejpříznivější záběry a charakteristické prvky jednotlivých staveb. Základ tvořily vynikající černobílé fotografie Vladimíra Uhra, které dokazují jeho mistrovství a cit pro barokní architekturu. Vznikaly v delším časovém období (řada z nich nepochybně ještě v rámci zpracování stavebně-historických průzkumů SÚRP MO Praha) a vzhledem k rychle ubíhajícímu času získaly i další rozměr – historickou hodnotu. Architektura na těchto snímcích je často poznamenána stopami stáří a známkami chát-

rání v podobě opadané nebo poškozené omítky, zarostlého okolí a podobně.

Barevné fotografie Ing. Jaroslava Kučery, dalšího blízkého spolupracovníka prof. Horyny, jsou výrazně mladšího data a vzhledem k dynamice společenského vývoje představují vesměs podobu současné čerstvě opravené architektury s výrazným barevným pojednáním.

Vysokou výpovědní hodnotu mají prezentované stavební plány, půdorysy a řezy architektur. Vystaveny byly původní plány kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, kostela sv. Kláry v Chebu a především půdorysy, plány i návrhy benediktinského kláštera a kostela sv. Markéty v Praze-Břevnově včetně nerealizovaných návrhů Pavla Ignáce Bayera. Zařazen byl také známý a tolik diskutovaný brněnský plán smiřické kaple z roku 1706 se signaturou GTS (publikovaný v roce 1955 prof. V. Richterem), který byl, jak se ukázalo, podkladem pro určení ikonografie nástropních maleb. Většinu vystavených plánů však tvořily novodobé výkresové rekonstrukce půdorysů, v některých případech ještě doplněné analytickými výkresy, zachycujícími vnitřní výstavbu půdorysů a vytyčujícími konstrukcí (například u kostela Nejsvětější Trojice v Kapell u Waldsassen, benediktinského kostela v Lehnickém Poli či kostela sv. Vojtěcha v Počaplech). U zámecké kaple Zjevení Páně ve Smiřicích byly představeny také starší geometrické analýzy profesorů Oldřicha Stefana a Václava Richtera. Výkresy zpracovala MgA. A. Seelichová.

Mezi prezentované objekty byly zahrnuty i dvě známé paulánské stavby často připisované Kryštofu Dientzenhoferovi. Je to kostel Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace, kde prof. Horyna navrhuje autorství Tomáše Haffeneckera, a kostel sv. Josefa v Obořišti, u kterého zatím zůstává atribuce otevřená.

V rámci výstavy byly relativně početně zastoupeny dientzenhoferovské realizace na území bývalého panství broumovských benediktinů. Jejich rozmístění bylo zakresleno na vystavené mapě broumovského a polickeho panství. Vedle areálu benediktinského kláštera s kostelem sv. Vojtěcha a kostela sv. Václava v Broumově je to zvláště soubor osmi venkovských kostelů, které vznikaly od počátku dvacátých let až do roku 1743 podle projektů Kryštofa a později Killiána Ignáce Dientzenhoferů. Jejich podobu výrazně ovlivnilo limitující benediktinské zadání požadující vytvoření dostatečně prostorných, stavebně solidních a přitom levných staveb. Výsledné realizace si však i přes uvedená omezení zachovaly vysokou architektonickou úroveň.

V kontextu vystavovaných děl byly pro orientaci a vzájemné srovnání velmi důležité přehledně uvážené údaje s datem vzniku a jmény jednotlivých stavebníků. Vlastní plány a soubory fotografické dokumentace byly v několika případech ještě doplněny grafickými vedutami.

Pozoruhodností výstavy se stal také německy psaný zářmovaný Přehled života a působení pěti bratří Dientzenhoferů a jejich synů v Čechách a ve Frankách, který zapůjčil pan Klaus Dietze, z jehož podnětu město Broumov akci k výročí Kryštofa Dientzenhofera uspořádalo.

V závěru této přehlídky realizovaných barokních architektonických děl byly vystaveny kresby arch. Michala Brixe, rekonstruuující na základě zachovaných projektů a neprovedených návrhů podobu barokních staveb, které nebyly realizovány. Výběr byl přitom velmi reprezentativní. Jednalo se o stavební zakázky i architektury velmi významné a mimořádně zajímavé, například o rekonstrukci kostela theatinské koleje na Malé Straně podle neprovedeného projektu Guarina Guariniho z roku 1679, rekonstrukci hlavního průčelí kláštera celestýnek v Praze Na Slupi podle projektu K. I. Dientzenhofera, rekonstrukci celého komplexu kláštera voršilek s kostelem v Kutné Hoře či rekonstrukci kompletní podoby areálu Invalidovny v Praze s rozlišením postavených částí opět podle návrhu architekta K. I. Dientzenhofera.

K výstavě byla vydána samostatná publikace s precizní statí prof. Mojmiry Horyny o Kryštofu Dientzenhoferovi a působení Dientzenhoferů ve službách břevnovsko-broumovského kláštera. V jejím závěru je připojen stručný katalog výstavy. Publikaci, která bude nepochybně výrazným doplňkem odborných knihoven a žádanou studijní příručkou, vydal Národní památkový ústav za finanční podpory Ministerstva kultury ČR. Je třeba ocenit, že již v den vernisáže výstavy byla kniha k dispozici, což je bohužel zatím zcela mimořádný jev.

Zdeňka PAUKRTOVÁ

Archeologie a veřejnost

Ve dnech 2.–4. června roku 2005 se konala v jihočeských Nových Hradech konference s názvem *Archeologické památky – chránit či oživit?* (Archeologie a veřejnost II). Konferenci institucionálně zaštilo občanské sdružení Experientia. Bylo to již druhé tematické setkání s tímto námětem, v roce 2004 se první konalo v Albeři u Nové Bystřice a sborník referátů a diskusních příspěvků z něho byl v Nových Hradech představen veřejnosti. Graficky velmi nápaditě upravený svazek obsahuje řadu příspěvků různé úrovně od studentů i profesionálů, z toho čtyři zahraniční. Některé referáty a diskusní příspěvky byly věnovány přímo problematice současné praxe archeologické památkové péče, ale většina se zabývala různými aspekty vztahů archeologie a veřejnosti. Z obsahu: M. BUREŠ: *Archeologie a veřejnost – podmínka úspěchu oboru*, s. 33–40 (vzájemný vztah archeologie a veřejnosti, postupy k efektivnějšímu působení archeologie na veřejnost); A. CHEĆ: *Świadomość o przeszłości wśród mieskańców wybranych regionów Polski (Archeologické památky jako součást místního historického povědomí)*, s. 47–52; V. MATOUŠEK: *Únětice a Olbramov. Srovnání činnosti dvou spolků, v jejichž aktivitách se objevují archeologické motivy*, s. 59–64; R. THÉR, R. TICHÝ, J. PAPINESCHI: *Co je „public archeology“ v českých podmínkách?*, s. 71–80 (shrnutí problematiky); F. HRDÝ: *Výklad pojmu „Území s archeologickými nálezy“*, s. 95–98.

Loňská konference představovala první takto zaměřené setkání pořádané v českých zemích. Ta letoš-

ní v podstatě na její jednání přímo navazovala. Přednesenými referáty a příspěvky se budeme zabývat, až vyjdou v dalším čísle stejnojmenného sborníku. Na tomto místě lze konstatovat, že konference měla podle mého názoru vyšší úroveň a byla i po pořadatelské stránce kvalitně připravená. Důležité je, že jednání se vedle profesionálů a studentů archeologie účastnili i zástupci veřejnosti, představovaní pracovníky památkových orgánů státní správy. Za zásadní je ale nutné považovat především skutečnost, že v prostředí české archeologie se pomalu, ale jistě stávají otázky vztahu archeologie a veřejnosti součástí diskuse v oboru (sama myšlenka uspořádání konference s ústředním tématem otázky vztahu archeologie a veřejnosti vznikla mezi skupinou studentů archeologie Filozofické fakulty UK). Stále více archeologů dochází k názoru, že vztah mezi archeologií a veřejností může být jednou ze zásadních komponent, které ovlivní budoucí postavení oboru.

Na stránkách časopisu věnovaného památkové péči pokládám za potřebné konstatovat, že by bylo nejlépe žádat, kdyby se podobná myšlenka ujala i mezi památkáři. Problém je možná ve skutečnosti, že památková péče nemá své studenty, takže chybí prostředí, kde by se mohly nové podněty uchytit a vyrůst.

Michal TRYML

RECENZE BIBLIOGRAFIE

Publikace Svět vzhůru nohama

Christa GRÖSSINGER: *The World Upside-Down. English Misericords*, Harvey Miller Publishers, London 1997, 192 s., 270 černobílých fotografií.

Christa Grössinger se narodila v roce 1942 v Höhr-Grenzhausenu ve Westerwaldu v Německu. Během desetiletého pobytu v Severním Irsku začala studovat germanistiku na Queen's University v Belfastu, odkud přešla na Kunsthistorisches Institut Vídeňské univerzity, kde dosáhla v roce 1972 titulu PhD. na základě disertace *Eine Studie zu der stilgeschichtlichen Entwicklung englischer Misericordien im 13. und 14. Jahrhundert* u profesora Otto Pächta. Poté se stala lektorkou katedry dějin umění na univerzitě v Manchesteru, kde působí dodnes. K jejím větším pracím patří *North-European Panel Painting – A Catalogue of Netherlandish and German Paintings before 1600 in English Churches and Colleges* (Harvey Miller, London 1992, 304 s.) a *Picturing Women in Late Medieval and Early Renaissance Art* (Manchester University Press, Manchester 1997, 173 s.).

Publikace Christy Grössinger *The World Upside-Down* k nám dorazila sice se zpožděním, ale rozhodně zatím neztratila nic ze své zajímavosti a přínosu pro naše prostředí. U nás totiž, pokud je mi známo, se výtvarně řešené miserikordie nevyskytují. A právě

1

2

4

3

proto jen málokterý odborník, natož laik ví, co to vůbec miserikordie jsou.

K pochopení tohoto termínu je potřeba představit si stally se sklápěcími sedadly v chóru klášterního kostela nebo katedrály. Jestliže se zvedne sedák, nalezneme často na jeho spodní straně připevněnou konzolu, na kterou je možno přisednout a pohovět si tak při těch částech officia, které se řeholníci nebo kanovníci modlí vstoje. Odtud je vzat název konzoly, která je jistě pro starší členy komunity pravým milosrdenstvím. V západních evropských zemích bývají miserikordie zdobeny bohatými řezbami s reliéfními výjevy, které jsou až na malé výjimky na hony vzdáleny náboženské tematice.

Ačkoliv téma anglických chórových lavic bylo zpracováno Charlesem Tracym ve dvousvazkovém díle *English Gothic Choir Stalls* (Woodbridge 1987 a 1990), nebyla otázka miserikordií věnována náležitá pozornost. Christa Grössinger je první, kdo zpracoval miserikordie v Anglii jako významný soubor středověkého řezbářství od poloviny 13. do 30. let 16. století s historií jeho vzniku, domácími a převážně kontinentálními předlohami v bordurách rukopisů a v grafických ilustracích významných tisků a samozřejmě jej zároveň srovnal s miserikordiemi chórových lavic západoevropských zemí.

V menšině jsou zpodobení náboženských scén převzatých ze Starého i Nového zákona, jako je například Vyhánění z ráje, Noemova archa, Měděný had, Abrahama oběť, Šalamounův soud a Samsonovy příběhy či mariánský a christologický cyklus a výjevy ze života světců. Valnou většinu motivů tvoří morality, v nichž hraje významnou roli postava ďábla v nejrůznější podobě, svět zvířat inspirovaný středověkými bestiáři, ilustrace k dvorským románům o králi Artušovi nebo o Tristanovi a Isoldě, postavy divých mužů, různé hlavy od groteskních po portréty. Mezi nimi nás zvláště zaujme pravděpodobný portrét dcery císaře Karla IV. Anny České, manželky krále Richarda II., z kostela St. Botolph v Bostonu. Nejčastější je zachycení okamžiků každodenního života prostých lidí, v nichž převažují humorné a satirické scény, často až obscénní

(scatologie) nebo i násilné. Velmi oblíbený je motiv ženy bijící svého muže vším, co bylo právě po ruce – metlou, součástmi kolovratu, paličkou na praní prádla a podobně –, někdy je, ubožák, ještě vláčen za vlasy. Několikrát je zobrazen nahý muž za trest posazený na koně proti směru jízdy. Výjimečně se setkáváme i s tématy tzv. převráceného světa – například lovcem, který je od zajců opékán na rožni. Podobné scény, známé ze Zaječeho sálu bučovického zámku, byly inspirovány malbami na průčelí renesančního Hasenhausu na Kärtnerstrasse ve Vídni. Hasenhaus byl zbořen již v roce 1749, ale jeho výzdoba byla pečlivě zdokumentována. Grafická předloha miserikordií katedrály v Manchesteru je však jiná než v případě moravských a vídeňských nástěnných maleb (viz Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: *K tematice nástropních maleb Zaječeho sálu státního zámku v Bučovicích*, in: *Umění VII*, 1959, s. 271–275). Kromě toho jsou na miserikordiích znázorněny spletnice lidských postav se zvířaty a rostlinami, zvířata se objevují spíše jako symboly neřestí než ctností. Často nalézáme lišku nebo osla, kteří mají zesměšnit uvolněné mravy kléru.

Christa Grössinger si přirozeně kladla otázku, kdo byl zodpovědný za výběr témat pro zdobení lavic, na kterých se ještě před vznikem anglikánské církve mniši nebo kanovníci sedmkrát denně účastnili chórové modlitby a které byly postaveny v nejdůležitější části chrámového prostoru – v presbytáři. Tuto otázku pomohly vyřešit smlouvy uzavřené na počátku 16. století s určitými řezbáři, které se zachovaly ve Francii a v Belgii. Těmto mistrům, z nichž někteří jsou známi i jménem, byla buď ponechána zcela volná ruka, nebo byly objednány vegetativní motivy, drobná zvířata, postavy milenců či „manekýnů“, případně výjev z nějakého přísloví. Pokud miserikordie vznikaly přímo v řádoých řezbářských dílnách, útočily tak do vlastních řad. Neprístupně se chovající mniši, snadno rozpoznatelný pro svou tonzuru, je totiž častou obětí této výtvarně pojaté nemilosrdné kritiky.

Na druhou stranu by bylo potřeba se ptát, komu byly tyto výjevy určeny. Do chóru středověkého kostela

5

6

Obr. 1. Muž veze opilou ženu na trakaři. (Rukopis MS lat. 1173, f. 4v, Paříž, Bibliothèque Nationale)

Obr. 2. Muž veze opilou ženu na trakaři, Mistr bxcg (německý mistr činný ve druhé polovině 15. století), dřevoryt.

Obr. 3. Velká Británie, Ripon, Muž veze opilou ženu na trakaři, miserikordie v katedrále.

Obr. 4. Velká Británie, Londýn, Prodejná láska, miserikordie ve Westminsterském opatství.

Obr. 5. Prodejná láska, Albrecht Dürer, dřevoryt.

Obr. 6. Velká Británie, Boston, Anna Česká, miserikordie v kostele St. Botolph.

těžko přišel někdo jiný než člen klášterní komunity nebo kapituly, a i ten (ve striktně určenou dobu, vymezenou buď modlitbě, nebo práci podle známého hesla *ora et labora*) neměl mít mnoho volného času. Protože se většinou do chóru nastupovalo a z něho odcházelo v průvodu, bylo tedy nutno si na prohlídku miseriordií vymezit nějaký čas. Vzhledem k atraktivnosti námětů to snad učinili všichni.

S církevním rozkošem v Anglii tyto komunity zanikly a zájem o výjevy na miseriordiích se objevil až za několik století. V 19. věku budily některé scény pohoršení. Teprve ve 20. století vznikl vědecký zájem o miseriordie. Zdá se tedy, že teprve dnes, díky této publikaci, opět dokážeme porozumět poselství, kterým středověcí řebáři, někdy i pomocí složité symboliky, kompenzovali klášternímu kléru přísnost duchovního života.

Helena ČIŽINSKÁ

Průvodce po evropských muzeích v přírodě

Jiří LANGER: *Evropská muzea v přírodě*, Baset, edice Atlas památek, Praha 2005, 896 s., cca 2500 černobílých fotografií, 40 kreseb, 110 plánek, 50 map.

Odborné veřejnosti i laickým příznivcům se dostává do rukou monumentální dílo našeho předního etnologa, specialisty na lidovou architekturu a muzea v přírodě – Jiřího Langera. Na téměř devíti stech stranách jsou systematicky zmapována muzea v přírodě celé Evropy. Po průvodcích evropskými muzei v přírodě z roku 1974 od Adelharta Zippelia či z roku 1984 od Jerzy Czajkowskeho a například i po výborných průvodcích po německých skanzenech od Zippelia z roku 1982, případně publikací Ute a Petera Freierových z roku 2000, u nás vyšlo dílo evropského významu, které zaplnilo velkou časovou mezeru od vydání předchozích podobných knih a zachycuje současný stav včetně nově vzniklých muzeí. Především práce toto dílo předstihuje nejen svým rozsahem a podrobným popisem jednotlivých muzeí, ale i teoretickými pasážemi k vývoji a současným koncepcím muzeí v přírodě, historickému vývoji a typům lidové architektury na evropském kontinentě i o jejich vzájemných vztazích a ovlivňování.

Po předmluvě Gunnara Elfströma, bývalého prezidenta Asociace evropských muzeí v přírodě, a po autorově krátkém úvodu následuje vstupní kapitola *Co je muzeum v přírodě*, ve které se autor velmi podrobně zabývá příčinami a společenskou potřebou vzniku muzeí v přírodě. Předchází jim romantická představa o venkovu, vesnickém lidu a jeho „svěbytné kultuře“. Ve druhé polovině 19. století se lidová architektura začala okrajově prezentovat na světových a velkých výstavách, určitého vrcholu dosáhl Artur Hazelius roku 1891 otevřením prvního stálého muzea v přírodě ve stockholmském Skansenu. Rychle následovala další muzea, především ve Skandinávii a Německu. Hazeliova koncepce prezentování rolnických usedlostí včetně rekonstrukce jejich původního přírodního prostředí byla rozšířena v norském Lillenhauseru

(1904), kde se Anders Sandvig na základě historických pramenů pokusil odvodit a zobrazit také sociální vazby obyvatelstva dokumentovaného území a vytvořil rekonstrukci velké části historické sídelní krajiny, kde stavby nebyly chápány již jen jako ukázka umu venkovánů, ale také jako prostředek poznání způsobu jejich života. Tito dva průkopníci tak položili základ vědeckému způsobu budování muzeí v přírodě s objektivní prezentací kulturních a sociálních jevů.

Po 2. světové válce se situace v budování muzeí v přírodě podstatně změnila důsledkem válečných škod, stupňujících se nároků na bydlení, kterým již původní vesnické stavby nemohly vyhovovat, necitlivých zásahů poválečné stavební obnovy a následující hospodářské konjunktury. V muzejnictví proto převážily zachranářské koncepce a silně se prosazovala památkářská metodika. Preferovala se ochrana památek na původním místě – přenášení objektů lidové architektury do muzeí se stávalo nejzastí a výjimečnou možností jejich záchranu. Původní prostředí lidové architektury se však ve většině sídel velmi změnilo. V té době se upřednostňovala především ochrana hmoty staveb před obnovou jejich architektonické podoby.

Teprve 70. léta 20. století přinesla návrat k muzejním koncepcím Hazeliova a Sandvigova pojetí. Zvyšovaly se odborné přístupy i nároky na komplexnost ukazovaných prvků rekonstruovaného prostředí. Zachraňovaným stavbám se vracelo jejich vědecky zjištěné, ale již zaniklé prostředí. Obnovovaly se nejen vlastní usedlosti, ale i jejich okolí s políčky, loukami, sady, cestami a podobně.

Současná muzea v přírodě, oprostěná od romantických představ či úzce zachranářských cílů, jsou většinou odbornými pracovišti snažícími se vědeckými metodami rekonstruovat historické životní prostředí se vším všudy včetně historických činností v tomto prostředí vyvíjených. Kromě stavební části a agrikulturních expozic se snaží, alespoň zkratkovitě, i o prezentaci vesnických sídel včetně vzájemných vztahů jednotlivých usedlostí a objektů.

Autor se v průvodci stručně dotýká také nových metod souvisejících s transfery a konzervací objektů i specifických přístupů k návštěvníkům s cílem vytvořit komplexní představu o určité době a životě v ní (oživování muzeí zemědělskou a řemeslnou činností, kulturními programy a podobně).

Krátká kapitola *Rozmanitost muzeí v přírodě* naznačuje velkou škálu forem i specializací jednotlivých institucí i rozdílnost muzejní sítě v různých zemích. Dnešní muzea v přírodě také již tolik nezdůrazňují národní zvláštnosti, ale spíše zajímavosti regionální, vycházející ze společného základu. Současná hustá síť muzeí v přírodě dovoluje dnešnímu návštěvníku snadno porovnávat podobné jevy v rámci sousedních zemí a především v rámci jednotlivých euroregionů.

Působení muzeí v přírodě na návštěvníky má mnoho specifik a možností, které jsou nesrovnatelné s běžnou praxí ostatních zpřístupněných památkových objektů. Muzea zahrnují velké množství objektů a prvků v nejrozmanitějších souvislostech, které nelze pochopit při jedné návštěvě. Proto se návštěvníci rádi vra-

cejí. Muzeum vnímají nejprve jako celek, nechávají na sebe citově působit kouzlo prostředí, a teprve později si začínají všimnout jednotlivostí. K pochopení souvislostí dochází až po několikrát opakované návštěvě. Návštěvníci jsou často také zapojováni do různých tradičních činností i obřadů. V muzeu naleznou poučení i zábavu, a to nejen při pasivním sledování nějakého programu. Seznamují se často i s místními gastronomickými specialitami.

Vlastní průvodcovská část publikace systematicky mapuje několik tisíc institucí od Islandu po východní Rusko pod Uralem a od severního mysu v Norsku po Balkán. Informace o jednotlivých muzeích jsou řazeny abecedně podle českých názvů zemí. Podle pořadových čísel je vyznačena jejich poloha na mapě každého státu. V případě velkých státních útvarů s hustou sítí muzeí je uvedeno další dělení na dílčí oblasti (například Německo, Norsko nebo Švédsko). Velikost muzeí je v identifikační části s názvem muzea graficky rozlišena do tří stupňů. Některá menší muzea jsou uváděna až v rámci jiného číslovaného hesla velkého sousedního muzea. Pro snadnější orientaci popisuje autor jejich polohu také vzhledem k evropské dálniční síti nebo významnému místu, které lze v autoatlase najít. V druhé části identifikace seznamuje s dobou vzniku muzea, zakladateli a tvůrci koncepce, s velikostí expozičního areálu a počtem staveb. Charakterizuje také obsah expozice, upozorňuje na unikátní stavby a některé širší souvislosti. Seznamuje též s typy programů a služeb návštěvníkům a obvykle uvádí i menší památkové soubory či jednotlivé stavby lidové architektury v okolí. Hesla vybraných velkých muzeí jsou doplněna orientačním schematickým plánkem.

Tato průvodcovská část obsahuje více než 2600 černobílých fotografií s popiskami a identifikačními čísly příslušných muzeí, 141 jejich plánů a 48 map států. Průvodce je přehledný, snadno se v něm hledá a orientuje. Popisy, především velkých muzeí, jsou relativně podrobné a vyčerpávající. Pro erudované návštěvníky a uživatele průvodce je cenné také hodnocení odborné práce popisovaných velkých institucí i zdůraznění jejich specializace.

Poslední, relativně obsáhlá kapitola nazvaná *Evropský dům a jeho historické souvislosti* je věnována vzájemným vztahům a vývoji lidové architektury na našem kontinentě. Jsou zde zařazeny mnohé odkazy na jednotlivá muzea, v nichž se konkrétní příklady nacházejí. Je použito i velké množství zdařilých ilustračních kreseb. V závěru obsahuje recenzovaná publikace *Slovníček odborných pojmů*, určený především pro laickou část uživatelů průvodce.

Vydání této publikace představuje významný mezník v bádání o evropských muzeích v přírodě. Je potěšitelné, že toto dílo celoevropského významu vychází právě u nás, z pera předního českého odborníka. Naši pracovníci muzeí v přírodě, etnologové, památkáři, široká zájmová veřejnost a snad i některé specializované turistické kanceláře tak dostávají k dispozici základní pomůcku k orientaci v těchto muzeích a památkách lidového stavitelství. Tato mimořádná a obsáhlá publikace, kterou lze považovat za souhrnného encyklope-

dickeho průvodce lidovou architekturou Evropy, může dobře sloužit i jako vynikající pomůcka studentům příslušných oborů. Lze doufat, že přispěje k větší propagaci a poznání velkých evropských muzeí v přírodě, a tím také k prohloubení zájmu o naše muzea, protože ta jsou spolu s ochranou lidové architektury stále na pokraji zájmu státu a památkové péče. Světlou výjimku představuje pouze naše nejstarší instituce tohoto typu v Rožnově pod Radhoštěm, o které je zřizovatelem, tedy ministerstvem kultury, pečováno velmi vzorně.

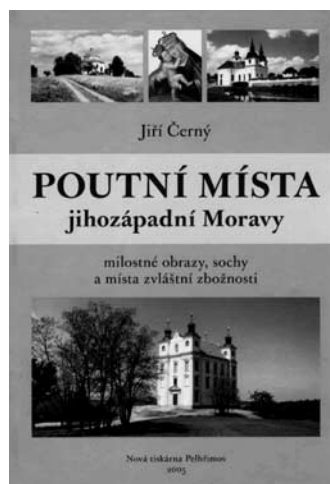
Závěrem se patří poděkovat nakladatelství Baset za jeho mimořádný počín. Lze mu jen přát, aby vydaná publikace byla rychle vyprodána a musely být zajišťovány její dotisky. Nakladatelství, autorovi i evropské odborné veřejnosti také přeji vydání tohoto díla minimálně v anglické verzi.

František LEDVINKA

Obr. 1. Obálka publikace nakladatelství BASET, edice Atlas památek: Jiří LANGER: Evropská muzea v přírodě.

1

2

Poutní místa jihozápadní Moravy

Jiří ČERNÝ: *Poutní místa jihozápadní Moravy. Milostné sochy, obrazy a místa zvláštní zbožnosti*, Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2005, ISBN 80-86559-15-7, 302 s.

Jedná se o publikaci, jež svým charakterem i strukturou volně navazuje na předchozí autorovu obdobnou práci zaměřenou na oblast Českobudějovicka a Novohradska. Kniha je tematicky rozdělena na tři oddíly. První, úvodní část obsahuje po teritoriálním vymezení práce teoreticky pojaté kapitoly, v nichž se čtenář může srozumitelnou formou seznámit se základními realitami ze světa katolické poutní tradice. Autor se pokouší objasnit fenomén poutí a vzniku poutních míst, dále se v regionálním kontextu zabývá nejen otázkou zázraků, studánek, pramenů a lázní, ale též architekturou poutních míst, a konečně i vlastními předměty zbožné úcty – milostnými obrazy a sochami. Neméně zajímavé jsou pro čtenáře též pasáže věnované vývoji jihomoravských poutních míst od reformace po současnost. Pro větší přehlednost autor sestavil klasifikaci těchto míst podle jednotlivých patrocinii (svatí, Božské osoby, Panna Maria).

Druhá, obsahově největší a také hlavní část práce je tvořena encyklopedickým přehledem dvou set posvátných míst z území Dačicka, Ivančicka, Jihlavska, Třebíčska, Znojemska a Žďársko, včetně centra jižní Moravy – města Brna –, jimž patřila úcta věřících. Hesla jsou řazena abecedně a mají jasně danou strukturu. Po úvodu, v němž se čtenář stručně seznamuje s polohou místa, význačnými sakrálními stavbami (kostely a kláštery), s náboženským či národnostním složením jednotlivých lokalit, následuje popis poutních objektů v daném místě. K atraktivitě publikace bezesporu přispívá i fakt, že každé heslo je doprovázeno černobílou fotografií, popřípadě též autorovou kresbou uctívaného sakrálního předmětu. V knize jsou uveřejněny také archivní snímky či poutní obrázky.

Třetí část má doplňkový charakter, zde je možné seznámit se heslovitě s dalšími poutními místy, jež byla ve sféře zájmu jihomoravských poutníků – s vybranými lokalitami na Moravě, ve Slezsku, v Čechách, Polsku, na Slovensku, ale zejména v sousedním Rakousku včetně hlavního města Vídně. Součástí publikace je nejen soupis pramenů a literatury, ale též kombinovaný rejstřík umožňující snadnou orientaci v knize.

Jak autor v úvodu upozorňuje, práce není a ani nechce být vědeckým dílem, nýbrž snadno využitelnou příručkou s cílem podat základní informaci co možná nejširšímu okruhu čtenářů. Jedná se vlastně, řečeno jeho slovy, o „církvevní bedekr“, jež má posloužit k představení problematiky církevních památek širší laické veřejnosti. Hlavní přínos práce je možno spatřovat také v tom, že na rozdíl od ostatních publikací věnovaných poutní problematice v českých zemích se čtenář může seznámit nejen s význačnými a veřejnosti známějšími poutními místy, ale též s lokalitami regionálního či mikroregionálního významu, které autor

sám označuje jako „místa zvláštní zbožnosti“, často v podobě kaplí a kapliček, známých a ctěných pouze v omezeném okruhu místních obyvatel.

Martin ZEMAN

Obr. 2. Obálka publikace Poutní místa jihozápadní Moravy.

Zrod nové tradice?

Forum urbes medii aevi I., Brno 2004, sborník příspěvků z konference FUMA konané 20. dubna 2002, ISBN 80-239-2746-2; *Forum urbes medii aevi II.*, Brno 2005, sborník příspěvků z konference FUMA konané 16.–18. dubna 2003, ISBN 80-903588-0-2.

Sborník *Archaeologia historica*, který bývá výsledkem každoročního setkávání (nejen) archeologů středověku a který patří již neodmyslitelně k základnímu fondu odborné literatury, má téměř třicetiletou tradici. V poslední době jsme svědky vzniku nových, specializovaných konferencí. Jednu z nich pořádá od roku 2002 společnost Archaia Brno. Setkání jsou věnována problematice výzkumu měst s důrazem na prameny hmotné kultury. Z příspěvků, které na těchto konferencích zazněly, byly zatím připraveny dva kvalitní svazky sborníku, prozrazující i moderní grafickou úpravou nemalé ambice vydavatelů. Otázkou zůstává, zda bude nutné (a možné) i v budoucnu držet rytmus každoročního vydání jednoho svazku, nicméně v každém případě si lze přát, pokud kolegům vydrží odhodlání, aby se z již uskutečněných setkání vyvinul zárodek nové tradice.

Z první konference vyšel v loňském roce sborník, z jehož obsahu vyjímáme: L. GALUŠKA: *Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém Městě*, s. 4–10. Nad stručným shrnutím historie archeologických výzkumů této významné lokality u Uherského Hradiště je možné se zamyslet nejen z hlediska jejich mimořádných výsledků, ale i poznání, kolik plochy této vzácné lokality není dosud prokopáno nebo zničeno a bylo by možné je v budoucnu chránit. J. ČIHÁKOVÁ: *Archeologický výzkum historického jádra Prahy – Strategie a dilema*, s. 19–28. J. FROLÍK, M. TOMÁŠEK: *Archeologická památková péče v Kutné Hoře*, s. 29–34. Autoři vidí hlavní příčinu nepřilíš optimistického obrazu situace v téměř neexistující spolupráci zainteresovaných institucí a nefunkčnosti místního muzea. Článek je poněkud jednostranně zaměřen pouze na problematiku terénních archeologických výzkumů, jako by se tím téma archeologické památkové péče zcela vyčerpal. Velmi diskutabilní je návrh autorů na provádění předstihového výzkumu parcel po zbořených středověkých domech ohrožených v budoucnu stavební aktivitou. Jeho cílem má být provedení archeologického výzkumu bez časového tlaku na jedné straně a uvolnění plochy pro potřeby stavebníka na straně druhé. Co když ale budoucí stavebník nebude chtít vybagrovat celou plochu parcely? C. BUSKO: *Archaeologia lokacyjnego Wrocławia*, s. 35–45. Dobrý, velmi stručný

přehled výsledků výzkumu počátků Starého Města. V mnoha aspektech nám může být wroclavský přístup vzorem (například při propojení archeologického a stavebně-historického průzkumu). V. KAŠPAR: *Co mohou očekávat archeologové na Novém Městě pražském na počátku nového tisíciletí?*, s. 46–56. P. HOLUB, V. KOLAŘÍK, P. KOVÁČIK, D. MERTA, M. PEŠKA, R. PROCHÁZKA, D. ZAPLETALOVÁ, A. ZUBEK: *Systematický archeologický výzkum města Brna. Přehled archeologické činnosti v Brně od druhé poloviny 19. století do současnosti. Od roku 2002 garantuje provádění záchranných výzkumů na území městské památkové rezervace společnost Archaia Brno. V textu je apelováno na propojení se stavebně-historickým průzkumem. I pro nearcheology může být zajímavá uvedená metodika a literatura.*

Druhý ročník konference (2003) byl věnován v poslední době často frekventovanému tématu české archeologie středověku – nezděné obytné architektury raných měst a jejímu vztahu ke zástavbě zděné. Sborník obsahující většinu přednesených příspěvků vyšel s úvodním slovem J. KLÁPŠTĚ v nedávné době. Z obsahu: WOLFGANG SCHWABENICKY: *Grubenhäuser und ebenerdige Häuser in der wüsten Bergstadt Bleiberg bei Sachsenburg (Stadt Frankenberg/Sa.)*, s. 6–15. Podoba zaniklého hornického městečka vystavěného v druhé polovině 13. století se ještě v tomto století změnila. Zahloubené objekty interpretované jako samostatné obytné prostory byly zasypány, aby udělaly místo pro výstavbu přízemních staveb. F. LÖBBECKE: *Hochmittelalterliche Holz-Stein-Bauten in Südwestdeutschland und der Nordschweiz*, s. 16–25. Stručný přehled smíšené zástavby městských parcel ve zmíněných regionech. M. KIECOŇ, M. ZEŽULA: *Dřevohlinitá stavba v Opavě ve středověku*, s. 26–43. Katalog opavských nálezů dřevěných nebo dřevohlinitých domů doprovázený stručným shrnutím. P. HOLUB, V. KOLAŘÍK, D. MERTA, M. PEŠKA, D. ZAPLETALOVÁ, A. ZUBEK: *Ke stavu poznání nezděné měšťanské architektury vrcholně středověkého Brna. Po první části obsahující zhodnocení současného stavu poznání (s. 44–71) následuje katalog suterénní dřevohlinitých staveb zahrnující 37 objektů prozkoumaných v letech 1996–2002 (s. 72–101). L. KAISER, P. KOČÁR, K. POSTRÁNECKÁ, R. ŠIROKÝ: *Požárem zaniklý středověký objekt ve Smetanově ulici ve Starém Plzenci*, s. 102–117. R. BLÁHA: *„Zemnice“ v Hradci Králové. Dosavadní stav poznání*, s. 118–124. P. HEJHAL, P. HRUBÝ: *Dřevěná architektura 13. století v Jihlavě, Pelhřimově a Humpolci*, s. 126–147. P. JUŘINA: *Předlokační zástavba v Klimentské ulici na Novém Městě pražském*, s. 148–156. Předběžná publikace dvou rozměrných sklepů o rozměrech 35 a 43 m². Z nadzemní konstrukce objektů se dochovaly mohutné sloupové jámy. Objekty pocházejí z první poloviny 12. století. J. ČIHÁKOVÁ: *Sklep hrázdného domu 14. století v Nerudově ulici č. p. 211 na Malé Straně*, s. 158–164. Zajímavý problém prostorového vztahu sklepa a nadzemní stavby, ale i skvělá ukáзка toho, co lze vyčíst ze skromných stop v terénu. P. KOS: *K moravským lochům*, s. 166–183. Shrnutí problematiky. T. KUNTZEL:*

Keller des 13. Jahrhunderts in der Stadtwüstung Nienover, s. 184–201. Polohy odkrytých sklepů v zadní části parcel zaniklého města Nienover z 13. století ukazují na vliv severozápadního Německa.

Michal TRYML

Publikace Svatá Trojice

Vítězslav ŠTAINOCHR: *Svatá Trojice. Učení o Bohu v Trojici a vývoj zobrazení – Úcta k Nejsvětější Trojici a poutní místa – Katalog ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti*, Uherské Hradiště 2005, 100 s., 155 vyobrazení. ISBN 80-86185-44-3.

Publikace reflektuje scénář výstavy realizované ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti (květen – říjen 2005), pod titulem *Nejsvětější Trojice – Výstava ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti* (komisař výstavy PhDr. Ludmila Tarcalová, autor výstavy PhDr. Vítězslav Štainochr, Ph.D.).

Moderní teologie preferuje pojem *Tři Jsoucí Bohem* před historickým pojmem *Nejsvětější Trojice*. Tři Jsoucí Bohem, Tři Jsoucí ve vlastním bytí Božím představují tzv. *imanentní Trojici*. Boží Osoby, Otec, Syn, Duch Svätý představují tzv. *ekonomickou Trojici* (z řeckého *oikos* = dům), bezprostředně působící v církvi, tvořící dějiny spásy.

K výpovědím o Bohu ovšem náleží i veškerá zobrazení Tří Jsoucích Bohem, zobrazení Nejsvětější Trojice. Konkrétním vyobrazením se zabývá *ikonografie*. Trojiční ikonografie patří k nejobtížnějším oborům estetiky sakrálního umění; učení o Bohu v Trojici patří k nejobtížnějším oborům teologie.

Reflexí výpovědí o podobě Trojice se zabývá *ikonologie*.

Konkrétní vyobrazení Trojice se označuje jako *Svatá Trojice*, k odlišení od immanentní Trojice – *Nejsvětější Trojice* jedinečně ve vlastním bytí. Boží lid se modlí ke Svaté Trojici, tj. k Trojici konkrétní podoby, prostřednictvím konkrétní představy, prostřednictvím konkrétního vyobrazení.

Bůh v Trojici není jen biblický Bůh zjevený Božím Slovem, není jen Bůh slavený ve mši (každá mše svatá slaví zároveň Boha v Trojici; každý Den Páně je zároveň dnem Nejsvětější Trojice), v každé pobožnosti, v individuální modlitbě, v oslovení v konkrétní potřebě, v intimní kontemplaci, či stravující mystické vizi, není jen akademický Bůh immanentní, jsoucí ve vlastním bytí, jen interpretovaný Bůh delikátních teologických analýz či monumentálních syntéz. Bůh Jsoucí v Trojici je především Bůh konkrétní, osobní, živě přítomný v mysli, živě pocíťovaný ve smyslech, a neobyčejně živě spatřovaný v obraznosti – aneb *Bůh jsoucí v obraze*.

Boha jsoucího v obraze po věky třibila umělecká imaginace. Bůh jsoucí v obraze pak dotvářel nekonečnou podobu Boha v přirozených lidských dimenzích. Nikoliv jen Boha absolutního, nepoznatelného, vzdáleného; zahalenou transcendenci, nepojmenovanou příčinu, nevyhnutelné fatum.

V tomto smyslu je Bůh v obraze vskutku přítomen; legendární zázračné obrazy Svaté Trojice poutních

míst a jejich nespočetné reprodukce ožívají archaickou estetikou panenteistickou.

Zobrazení Svaté Trojice byla během staletí oficiálně uznávána, eventuálně jen tolerována, ovšem také zavrhována. Každý obraz Boha a každý obraz Nejsvětější Trojice byl však vždy obrazem pravého Boha, neboť byl vytvořen jen podle ospravedlňující lidské představy.

V této publikaci je Bůh Jsoucí v obraze představen jen v několika vybraných podobách. Útlý prvopis v české literatuře neobsahuje víc, než pouhý náznak obšírného tématu. Učení o Bohu v Trojici je tisícínásobně objemnější. Vyobrazení Svaté Trojice jsou nespočetná. Trojiční ikonografie je nevyčerpatelně košatá. Nejsvětější Trojici jsou zasvěceny tisíce kostelů, kaplí, oltářů. Historická poutní místa se počítají na stovky. Řada poutních míst ovšem zanikla.

Devoční obrazy, sochy, plastiky, reliéfy specifické ikonografie, většinou tzv. *zázračné a milostné*, byly uctívány v poutních kostelech a kaplích aneb *privilegovaných svatyních* zasvěcených Nejsvětější Trojici (s *privilegovanými oltáři*), navštěvovaných zvláště o Svátku Nejsvětější Trojice, o první neděli po Svatém Duchu. *Svátek Nejsvětější Trojice* ustanovil roku 1334 Jan XXII. pro celou církev.

Kromě autentických zázračných a milostných obrazů, soch, plastik, reliéfů poutních kostelů a kaplí, dosud živých i zaniklých, je v katalogu uvedena celá řada *reprodukcí autentických vyobrazení*, šířících svátostnou mohutnost Nejsvětější Trojice mezi božím lidem, *reprodukcí malířských, grafických, řezbářských, kamenických* (mimo jiné charakteristických obrázků *malovaných na skle a svatých obrázků*, často s modlitbami k Nejsvětější Trojici). Zcela specifické jsou kategorie trojičních *morových obrazů a soch* (například *trojiční morové sloupy*), *svatyních obrazů a soch, epitařů, procesních soch, trojičních znamení kostelů, domovních záští, domácích devočních obrázků, sošek, reliéfů (skříňové obrazy, lamelové obrazy), osobních devocionálií* (mimo jiné *svátostky, trojiční znamení, phylacteria, devoční tiskoviny*).

Uvedena je ovšem i celá řada vyobrazení *Svaté Trojice pocházejících z běžných světských kostelů a kaplí, či klášterních kostelů*, zasvěcených Nejsvětější Trojici, ale i jiného zasvěcení, které nemají privilegium poutní svatyně či privilegovaný oltář.

V publikaci jsou uvedeny i snímky některých *pozoruhodných exteriérů trojičních poutních areálů* a některé příznačné *triadické půdorysy trojičních svatyní*.

Řada původně devočních vyobrazení Svaté Trojice má dnes pouze galerijní či muzejní hodnotu; uvedena jsou *některá proslulá díla velkých mistrů*. Pozoruhodné jsou například in fondo dochované *středověké křídlolové oltáře*.

Důležitým pramenem poznání trojiční ikonografie jsou také velmi početné *iluminace kodexů* a jiné *knižní ilustrace*, zpravidla doprovázející trinitární texty.

Bohatství trojiční ikonografie završují některé vybrané *všední reálie* s vyobrazením Svaté Trojice či Znamením Nejsvětější Trojice.

Reprodukce vyobrazení Svaté Trojice, v publikaci řazené v kapitolách podle ikonografie, doprovázejí texty

Z OBSAHU ODBORNÝCH ČASOPISŮ

Zlatý řez 2005/27

Oscar NIEMEYER: *Rozhovor*, s. 10–17.

Rozhovor přetištěný z publikace Serpentine Gallery u příležitosti vytvoření Niemayerova pavilonu pro tuto galerii. Nedotýká se však pouze tohoto projektu, ale i jeho další tvorby a názorů na architekturu obecně.

Jana TICHÁ: *Le Corbusier: Appartement Beistegui: městský pavilon / pavillon urbaine*, s. 18–23.

Článek o Corbusierově zahradním pavilonu z roku 1931 na střeše jednoho z domů na Champs Elysées. Jedná se o třípatrovou nástavbu na šestipatrovém domě, s rozsáhlými venkovními zahradami a pečlivě inscenovaným výhledem na město. Doplněno fotografiemi a půdorysy.

Ivan MARGOLIUS: *Jean Prouvé: Prefabrikované domy*, s. 32–39.

Profil francouzského inženýra, konstruktéra, designéra a architekta shrnuje jeho projekty prefabrikovaných domů a představuje je na fotografiích.

Jaromír KREJCAR: *Československý pavilon na světové výstavě v Paříži 1937*, s. 46–49.

Článek připomíná historii vzniku úspěšného Krejcarova pavilonu a představuje jej na fotografiích a půdorysech.

Architekt 2005/6–7

Petr ŽÁZVORKA: *Skleněné paláce na úsvitu moderní doby. Z historie konstrukcí a fasád výstavních pavilonů*, tematická příloha.

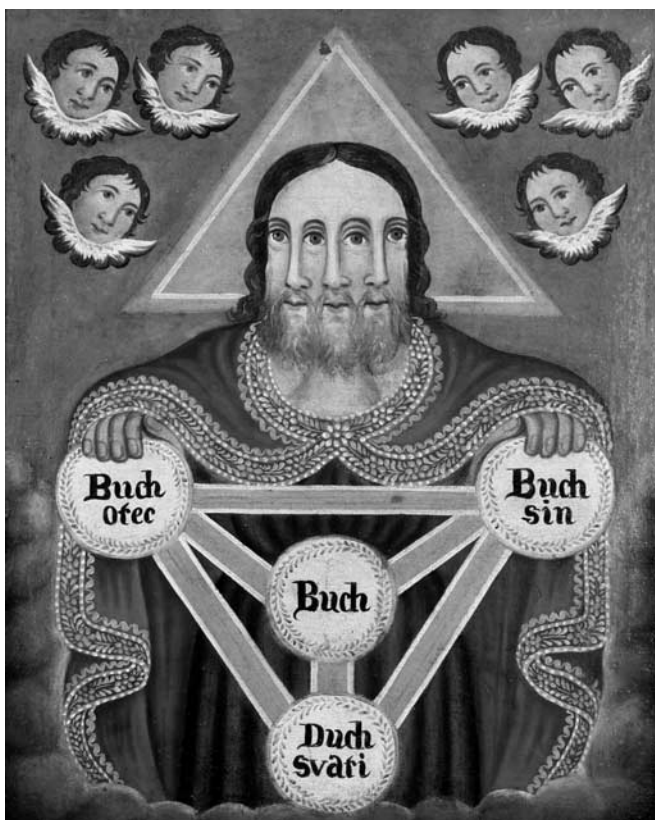
Článek o světových výstavách od Londýnské v roce 1851 až po pražskou Jubilejní československou výstavu z roku 1891 a o vývoji pavilonů a proměnách technologií využívaných při jejich konstrukci.

Grand Prix Obce architektů 2005. 12. ročník soutěže o realizaci roku v České republice, s. 6–41.

Vyhlášení výsledků tradiční soutěže je stěžejním tématem tohoto čísla. V kategorii *Rekonstrukce* byla oceněna obnova správné budovy č. 21 – „Baťova mrakodrapu“ – na sídlo Zlínského kraje a FÚ ve Zlíně a rekonstrukce kostela sv. Anny v Praze. V kategorii *Interiér* získala ocenění instalace výstavy Příběh Pražského hradu.

Zdeněk ŽILKA / Němec Žilka architekti AR 18: *Rekonstrukce paláce Beethoven v Praze na Malé Straně*, s. 69–72.

Autorská zpráva o rekonstrukci klasicistního domu s barokní fasádou čp. 285 U Zlatého a bílého jednořezce, doplněná fotografiemi a plány. Záměrem investora bylo nejen rehabilitovat bytovou funkci zanedbaného objektu, ale též zachovat jeho kulturněhistorické hodnoty. Tomu odpovídalo projektové řešení zaměřené na úzkou koordinaci s restaurátorskými záměry. Na zprávu navazuje recenze Miloše Solaře *Hodně chvály a jedna výtka*, v níž se konstatuje, že v mnoha ohledech chvályhodná obnova domu je pokřivena vestav-

1

osvětlující vývoj zobrazení Svaté Trojice inspirovaný učením o Bohu v Trojici a osvětlující vývoj účty k Nejsvětější Trojici v přehledu některých domácích a zahraničních poutních míst.

Katalog vyobrazení půvabných trojičních reálií ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti, reprodukcí v barevné příloze, představuje dvě desítky sbírkových kusů. Pro titul katalogu jsme vybrali jeden ze skvostů muzejní kolekce, unikátní obraz Boha tří tváří (viz obr.), dílo regionálního malíře Františka Hány (1804–1877). Hánovy olejomalby vzbudily pozornost řady badatelů. Z regionu pocházejí celkem tři vzácná vyobrazení Boha tří tváří, dvě olejomalby Hány a jeden obrázek malovaný na skle. Pozoruhodná je kolekce devočních obrázků z rakouské svatyně Nejsvětější Trojice na Sonntagsbergu, dokládající účast poutníků regionu ve vzdáleném poutním místě. Dvě kolorované grafiky a dva obrázky malované na skle dokládající i specifickou účtu ke Svaté Trojici Sonntagsbergské v regionu.

Frekvence oficiálně aprobovaného typu zobrazení Nejsvětější Trojice ve Slávě se přirozeně projevila i v počtu dochovaných muzejních kusů. Nejstarším exemplářem kolekce je oltářní nástavec anonymního původu z poslední třetiny 18. století se Svatou Trojicí ve Slávě a Svatými Šebastiánem a Floriánem, mimo jiné dokládající účtu k Nejsvětější Trojici a Svatým Patronům v dobách morových. Monumentální skříňový devoční obraz, olejomalba Františka Hány, je reprodukcí Svaté Trojice Švařecké (reprodukce Svaté Trojice Švařecké patří k nejznámějším a nejrozšířenějším vyobrazením Svaté Trojice ve Slávě v českých zemích po roce 1857). V katalogu jsou dále uvedeny dva obrázky malované na skle, torzo reliéfního skříňového obrazu, sériová řezbářská práce, stupavský vinařský džbánec

s malbou Svaté Trojice ve Slávě a unikátní lamelový obrázek se Svatou Trojicí ve Slávě, Kristem Spasitelem a Svatou Barbarou, sestavený z kolorovaných grafik; při specifickém způsobu nahlížení se vyobrazení prostupují a proměňují, obraz ožívá.

Vyobrazení Korunování Panny Marie Svatou Trojicí ve Slávě z muzejní sbírky jsou rovněž početná; oficiálně aprobované zobrazení Nejsvětější Trojice ve Slávě reprezentuje i Korunování Panny Marie Svatou Trojicí ve Slávě. Jeden z obrázků na skle sbírky byl namalován podle oficiálního oltářního obrazu Norberta Pokorného v kostele Nejsvětější Trojice v Žatčanech. Kuriózním dílem je oboustranný devoční obraz s olejomalbami Františka Hány a Josefa Hány (1842–1917); Josef na tomto obraze citoval námět Františka realizovaný na dalším obraze pocházejícím z Jalubí. Vzácná je zlacená procesní socha Korunování Panny Marie Svatou Trojicí ve Slávě, profesní řezbářská práce, nepochybně určená k procesím k Nejsvětější Trojici.

Devoční tiskovina s textem modliteb a vyobrazením Svaté Trojice ve Svaté Rodině je charakteristickou devoční užívanou zvláště ženami v potřebě vyprošení záštity rodiny ve Jménu Svaté Trojice ve Svaté Rodině.

Publikaci možno objednat na adrese: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště, info@slovackemuzeum.cz

Obr. 1 Titulní vyobrazení publikace *Bůh tři tváří se Znaméním Nejsvětější Trojice, devoční obraz, František Hána (1804–1877)*. Olej na plátně, 64 x 80 cm. (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti)

bou, umístěnou do druhého podlaží mansardové střechy přes nesouhlas památkového ústavu.

Praha 2005! – Praha 2055? Memorandum k regeneraci pražské památkové rezervace, s. 100–101.

Text memoranda Společnosti pro trvale udržitelný rozvoj a Obce architektů je doplněn zprávou o semináři Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu a lidská práva Senátu Parlamentu ČR, který se na podnět memoranda konal 6. června v hlavním sále Valdštejnského paláce, a hlavními závěry semináře.

Václav JANDÁČEK: *Nalezený detail konstrukce. Hřeb, hřebík a vrut*, s. 107.

6. část seriálu o skutečných dochovaných detailech nebo částech stavby.

Martin STRAKOŠ: *K výročí významné instituce. Státní regulační komise pro hlavní město Prahu a okolí*, s. 108–109.

Připomínka 85. výročí vzniku Státní regulační komise, jejího složení, významnějších členů, jejích základních úkolů a činností. V článku jsou zmíněny významnější soutěže, které komise vypsala, a debaty o oprávněnosti její existence. Komise zanikla v roce 1939.

Jan PEŠTA: Stranou pozornosti. *Unikátní vodní mlýn ve Vepřku*, s. 110–111.

V rubrice Ohrožená stavba upozorňuje autor na památkově mimořádně hodnotný, intaktně dochovaný areál mlýna, který dosud není památkově chráněn. Areál sestává ze čtyř hodnotných budov, uzavírajících nepravidelný dvůr. Původně je gotický, s klasicistní přestavbou a posléze s celkovou eklektickou přestavbou z počátku 20. století. Ve významné úplnosti je v budově mlýnice dochováno technologické zařízení z 19. století. Celý areál je dlouhodobě v havarijním stavu, mlýn zůstal od 50. let 20. století bez využití a chátral, hrozí jeho fyzický zánik. Protože není památkově chráněn, není možná finanční dotace na jeho záchranu.

Architekt 2005/8

Marek a Štěpán CHALUPOVI / D.U.M. Architekti: *Toalety pro návštěvníky zámku Orlík nad Vltavou*, s. 18–21.

Autorská zpráva s fotografiemi.

Obytňý dům Nad Závěrkou, Praha-Břevnov. J. Cigler, M. Elich, J. Hofman, W. Krčíková, J. B. Novotný, T. Pardonová, M. Trejtnarová, J. Brajerová, O. Hrozinka, A. Morávek / AIM, CMC, s. 26–28.

Autorská zpráva s fotografiemi a plány o domu v rohové proluce v bezprostřední návaznosti na dva bytové domy ze začátku minulého století.

Na téma navazuje na s. 29 recenze *Poslední v řadě* od Jaroslava Wertiga, podle kterého dům působí logicky a tradičně, „normálnost“ je jeho silnou stránkou. Diskutabilní je vztah mezi hlavními hmotami domu, ocelovou konstrukcí pergoly a prosklenou schodišťovou věží. Dům je důstojným partnerem při spoluvytváření obrazu města.

Jiří HORSKÝ: *Interview s Karlem Ksandrem, náměstkem generálního ředitele NTM*, s. 52.

Rozhovor o restrukturalizaci oddělení architektury a stavitelství, o vysoušení jeho archivních fondů ze za-

plavené Invalidovny, budování stálé architektonické expozice, o směřování Klubu Za starou Prahu a jeho Ceně za novostavbu v historickém prostředí.

Václav JANDÁČEK: *Nalezený detail konstrukce. Základové prkno*, s. 55.

7. (a poslední) část seriálu o skutečných dochovaných detailech nebo částech stavby.

Klaus SPECHTENHAUSER: *Jaromír Krejcar*, s. 62–64.

Profil jedné z nejdůležitějších osobností české moderní architektury ve 20. a 30. letech 20. století, přetištěný z časopisu *Architekt* č. 10 z roku 2000.

Urbanismus a územní rozvoj 2005/3

Miloslav KONVIČKA: *Tvorba městského interiéru*, s. 5–7.

Teoretický článek o tvorbě městského prostředí, autor se v něm zabývá současným stavem městské zástavby, funkcí dopravy, možným pojetím a jednotlivými výrazovými prvky řešení městského interiéru. Informuje o výuce tvorby městského interiéru na Fakultě architektury VUT v Brně. Graficky je doplněn urbanistickou studií využití bývalého pivovaru u radnice v Brně-Řečkovických (diplomová práce E. Simotové-Holečkové), na jehož území se nachází řada historicky cenných objektů.

Vítězslav KUTA, František KUDA, Jaroslav SEDLECKÝ: *Černá louka – první poválečný brownfield v Ostravě*, s. 11–15.

Autoři se zabývají specifickou problematikou ostravského městského centra, které se vyvinulo pod tlakem těžby uhlí ve tři oddělené obytné sektory. S tímto dědictvím se město dosud bolestivě vyrovnává. Vývoj demonstrují na osudu plochy zvané Černá louka od první poloviny 20. století do současnosti. Článek je doplněn historickými i současnými fotografiemi, územním plánem města Ostravy a regulačním plánem zóny jeho historického jádra.

Návrh zákona o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) schválený usnesením vlády ČR ze dne 25. května 2005 č. 609, zvláštní příloha časopisu *Urbanismus a územní rozvoj*.

Příloha obsahuje úvodní slovo ministra R. Martínka, usnesení vlády z 25. 5. 2005, zkrácený text předkládací zprávy, znění stavebního zákona a důvodovou zprávu.

Blanka KYNČLOVÁ

Burgen und Schlösser

Německo

Burgen und Schlösser, 46. Jahrgang, Heft 2/2005.

Zeitschrift für Burgenforschung und Denkmalpflege. Europäisches Burgeninstitut – Einrichtung der Deutschen Burgenvereingung. ISSN 0007-6201, 60 s. s obr. Hlavní články jsou opatřeny stručným anglickým souhrnem.

Rubrika Články

Stefan ULRICH: *Die Baugeschichte der Homburg (Hohenburg) von ihrer Gründung bis zur Zeit der französischen Reunion (1146 bis 1679)*, s. 82–92. Přehled

informací vycházející především z archivních pramenů a historických plánů o podobě a vývoji východosárského hradu a později francouzské Vaubanem opevněné pevnosti. Přestože hrad existoval již ve 12. století, nejstarší informace o jeho podobě i nepočetné části dnešní zříceniny pocházejí až z pozdního středověku. V případě ravelínu i bastionového opevnění z let 1574–1588 autor uvádí, že se patrně jedná o nejstarší dochovanou stavbu svého druhu na německém území.

Romuald RADACKI: *Die Fürstenburg in Rügenwalde/Pommern. Polnische Forschungsergebnisse*, s. 93–106. Sumarizace vědomostí o jednom z nejlépe dochovaných knížecích hradů Pomořanského knížectví (dnes Darlowo, Polsko). Jedná se o v lokálním kontextu dosti výjimečnou pravidelnou čtverhrannou dispozici s vystupující čtverhrannou věží, vzniklou ve třech stavebních fázích v období od druhé poloviny 14. do počátku 15. století. Převaha čtverhranných dispozic ve východoevropských zemích (míněna je však zjevně severovýchodní Evropa) je dle názoru R. Radackého spontánním výsledkem aplikace jednoduchého stavebního programu především v nížinách. Hrad v Darlowě považuje autor též za vzor pro stavbu dánského královského hradu Krogen v Helsingöru.

Dankwart LEISTIKOW: *Die Beschreibung der Trifelskapelle durch Joseph Freiherr von Laßberg 1786, 1829*, s. 107–115. Detailní zhodnocení popisu významné románské kaple na Trifelsu z konce 18. století, který nebyl doposud plně doceněn a využit, ačkoli je důvěryhodným zdrojem informací i prvním detailním popisem svatyně. Z popisu vyplývá, že více jak sto let staré a stále ještě občas oživované představy o patrové kapli na Trifelsu neodpovídají realitě.

Rubrika Instituce představuje Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen/Arbeitsstelle Kiel – c/o Historisches Seminar der Christian-Albrechts-Universität Kiel, v rubrice *Výstavy* je referováno o výstavě *Von Kaisers Gnaden – 800 Jahre Pfalz-Neuburg* v Neuburgu an der Donau. V rubrice *Zprávy* je zařazen redakci k diskusi text o výsledcích povrchového průzkumu hradu Siegburg, ležícího jižně od Stuttgartu, z pera Thomase TRITSCHLERA (s. 120–123), dále pak diskusní příspěvek k článku P. KLÖPPELA, publikovaného v *Burgen und Schlösser* 4/2004, o interpretaci rytiny M. Meriana (s. 124–126). Lorenz FRANK v jeho rámci odmítá ztotožnění vyobrazeného města s Berncastelem a dokládá, že se skutečně jedná o Welmich am Rhein. Poslední text (s. 127–129), jehož autorem je Heiko LAB, informuje o truchlivém stavu významného zámku Rathsfeld. V rubrice *Sdělení* je upozorněno na další ročník komerčního Semináře pro výzkum hradů, který J. Zeune tentokrát organizuje na dolnoranckém hradě Salzburgu.

Číslo dále obsahuje *rubriky Památky ohroženy – památky zachráněny* (informace o konkrétních kauzách podané podle spolkových zemí) a *Recenze* (celkem recenzováno sedm titulů).

Tomáš DURDÍK

RESUMÉ

Zusammenfassung

Der Lucerna-Palast und seine derzeitigen Probleme

Kateřina BEČKOVÁ

Eins der bedeutenden Prager Kulturdenkmäler des 20. Jahrhunderts ist der berühmte Lucerna-Palast. In seinen Mauern haben sich historische Ereignisse abgespielt, hier fanden und finden immer noch glanzvolle Kulturveranstaltungen statt, der große Lucerna-Saal ist im wahrsten Sinne des Wortes Kultstätte der Pop-Music. Ein breites Spektrum aus Kultur und Kommerz, ergänzt durch ein originelles Gastronomie-Angebot – das ist das Idealbild der Lucerna, wie wir es am liebsten hätten. Möglicherweise bemerkt ein Besucher auf den ersten Blick überhaupt kein Problem, in der Passage ist ein Laden neben dem anderen, das Kulturangebot ist verlockend. Ein zweiter und dritter Blick vermittelt aber schon ganz andere Einsichten. Man sieht die Schabrigkeit der Straßenfassade, bekommt Zweifel an der Effektivität des schwach besuchten Kinobetriebs oder an der museumsreifen Belüftungsanlage für den großen Saal. All das ist nicht die Folge von Nachlässigkeit oder Trägheit der jetzigen Besitzerin, im Gegenteil, gerade sie hat diese Probleme genau beim Namen genannt und aus der sich daraus ergebenden Analyse wurde schon vor einigen Jahren die Konzeption zu einer baulichen und funktionellen Umgestaltung des Palasts geboren. Kann man die Lucerna überhaupt denkmalpflegerisch konservieren und zugleich vollwertig in allen ihren Funktionen betreiben?

Ich glaube, die Lucerna ist eins der faszinierenden Beispiele für Baudenkmäler, die schon annähernd hundert Jahre ihr „erstes Leben“ leben und die Sendung erfüllen, für die sie gegründet wurden. Das ist eine Devise, die man auch nicht im Interesse der Denkmalwerte übersehen darf. Das Objekt wird nur dann florieren und immer neue Besucher anlocken, wenn es nicht nur mit seinem Programm, sondern auch durch die Schaffung eines neuen Ambientes, durch verändertes Innendesign usw. überraschen kann. Das wussten bereits die Gründer sehr gut und haben sich danach verhalten. Die heutige Besitzerin hat eine wesentlich schwerere Position; sie möchte gerne in die Fußstapfen ihrer Vorgänger treten, doch durch den Umstand, dass die Lucerna den Status eines Kulturdenkmals besitzt, sind ihr in gewissem Maße die Hände gebunden. Meines Erachtens ist es gerade hier angebracht, einen legitimen Kompromiss dazwischen zu finden, in welchem Maß das Baudenkmal unbedingt erhalten bleiben und in welchem Maß sein Inhalt neu belebt werden muss, wobei beide Seiten in ihrem eigenen Interesse um Entgegenkommen und Verständnis bemüht sein sollten. Als Ergebnis sollte weder eine einbalsamierte

Mumie noch ein modernisierter Klon herauskommen, sondern ein lebensfähiger, ursprünglicher Organismus, für den der Denkmalstatus zu einem mit Stolz getragenen Schmuckstück und nicht zum Klotz am Bein wird.

Drei gut rehabilitierte Nachkriegsbauten

Rostislav ŠVÁCHA

Die tschechische Denkmalpflege war mit ihrem Interesse an der Architektur des 20. Jahrhunderts früher einmal den Nachbarländern voraus. Sofern ich weiß, wurden die ersten Bauten aus der Epoche von Modernismus und Kubismus schon um die Mitte der 50er Jahre des 20. Jahrhunderts staatlicherseits unter Denkmalschutz gestellt, im folgenden Jahrzehnt waren dann die ersten funktionalistischen Bauten an der Reihe. Mit den theoretischen Problemen, die sich aus der Erklärung relativ junger Bauwerke zu Kulturdenkmälern ergaben sowie mit praktischen Fragen ihres Schutzes befasste sich 1970 die bekannte Brüner Konferenz über dieses Thema; bald darauf fand auch in Prag eine derartige Aktion statt.

Zum Gegenstand der tschechischen Denkmalpflege-Institutionen wurden damals fast ausschließlich Bauwerke aus den ersten vier Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts, aus einer Ära, deren historische Abgeschlossenheit in Verbindung mit dem wachsenden Zeitabstand sowohl der Fach- als auch einem Teil der Laienwelt hinlänglich bewusst wurde. Was nach 1945 entstandene Bauten anbelangt, hat bis zum Umbruchsjahr von 1989 nur eine verschwindend geringe Anzahl des Status eines geschützten Baudenkmal erhalten. Nach der samtenen Revolution, nach der auch die Ära von 1945–1989 allmählich als eine historisch abgeschlossene Zeit aus einem ständig größeren Abstand betrachtet wird, erfuhr das Ensemble der unter Denkmalschutz gestellten Nachkriegsbauten eine allmähliche Erweiterung. Das bringt allerdings auch diverse Probleme mit sich. Die Kollektion der geschützten Nachkriegsbauten hat ungeachtet der Tatsache, dass ihre Zahl nicht mehr so gering ist wie vor fünfzehn Jahren, noch nicht einen Stand erreicht, der die tschechische Architektur der Jahre 1945–1989 im notwendigen Umfang repräsentieren könnte. Das zweite Problem beim Denkmalschutz für Nachkriegsbauten besteht in ihrer Instandhaltung und Reparatur. Das Problem ist nicht neu, es ist schon viele Male bei der Rehabilitation von Baudenkmalern aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts aufgetreten, scheint aber bei der Pflege der neueren Architektur akuter zu sein. Es ergibt sich aus der Einzigartigkeit der Technologien, zu denen die Architekten in der Zeit von 1945 bis 1989 häufig gegriffen haben. Es ist nicht mehr möglich, völlig gleiche Elemente herzustellen, da die ursprünglichen Fertigungsbetriebe untergegangen sind, auch stehen dem die heutigen Wärmedämm- und Hygienennormen in Wege. Eine exakte Imitation dieser Teile mit den

Technologien der heutigen Zeit erweist sich als zu kostspielig und unfinanzierbar. Ihre annähernde Imitation mittels vorhanden kostengünstigeren Technik- und Herstellungsverfahren fällt selten gut aus, da sie Veränderungen im gestalterischen Ausdruck der Bauten mit sich bringt.

An drei Beispielen für die Rehabilitation wertvoller Bauten aus den 60er bis 80er Jahren (Institut für Makromolekularmedizin der Akademie der Wissenschaften der ČR in Prag, Staatliches Forschungsinstitut für Textil in Liberec und das ČKD-Gebäude in Prag Na Můstku) wird im Text nachgewiesen, dass die Situation nicht ausweglos ist und dass immer noch Hoffnung besteht, aus dem Architekturfond dieser Epoche allerhand Wertvolles zu erhalten.

Die Handels- und Gewerbekammer in Opava

– der Palast Emma

Eva KRČMAŘOVÁ

Das Gebäude der ehemaligen Handels- und Gewerbekammer in Opava (heute Städtisches Kulturhaus „Petr Bezruč“ ist in den Jahren 1909–1910 entstanden. Das bemerkenswerte Werk des Wiener Architekten Leopold Bauer in seiner auffälligen Lage an der Ringstraße bescherte der schlesischen Metropole ein Baudenkmal von mitteleuropäischer Bedeutung.

In den Jahren 2000–2001 rückte dieser Luxusbau ins Zentrum der Aufmerksamkeit. Die Ursache für das Interesse, das auf eine aktuelle bauhistorische Untersuchung hinauslief, bestand jedoch in rein betrieblichen Gründen. Die technische Infrastruktur des Kulturdenkmals stand mehr oder weniger vor dem Zusammenbruch und in Verlauf partieller Projektvorbereitungen ergab sich die Notwendigkeit, an eine umfassende Erneuerung zu gehen, denn das Spektrum der Benutzeransprüche wurde immer breiter und rief schließlich nach weitreichenden Umbauten und Rekonstruktionen, z. B. Aufzugaubau, Generalüberholung der Sanitäreanlage u. a. Die Vertreter der Fachabteilung bei der Denkmalpflege forderten logischerweise vorbeugend eine detaillierte Erfassung aller erhaltenen äußeren und inneren Original-elemente. Ferner riefen sie nach der Anpassung der Ausführungspläne bei den einzelnen technischen Sparten in Übereinstimmung mit den Ergebnissen der eingehenden bauhistorischen Analyse. Die Stadt Opava als Träger und Bauherr hat die Argumente der Denkmalpflege mit Vorbehalten angenommen und letztlich den Autoren der Untersuchung den notwendigen Spielraum für die Formulierung einer fachlich fundierten Stellungnahme zugestanden. Die lebhaftige Zusammenarbeit erfuhr ihre Krönung im gelungenen Ergebnis bei der komplexen Erneuerung dieses Baudenkmal, das in bedeutendem Maß die vormoderne Architektur des 20. Jahrhunderts repräsentiert.

Das städtische Museum für Industrie und Historie in Hradec Králové

Radmila KREUZZIGEROVÁ

Das Gebäude des Museums für Industrie und Historie (heute Ostböhmisches Museum) in Hradec Králové (Königgrätz) gehört zu den bedeutendsten Bauten aus dem ganz frühen 20. Jahrhunderts in Böhmen und hält seine Stellung auch im Kontext der europäischen modernen Architektur. Für den Architekten Jan Kotěra stellte es eine ganz außergewöhnliche Aufgabe dar, gleichzeitig auch die einzige Ausführung eines öffentlichen Monumentalbaus, deren Ablauf er beaufsichtigen konnte. Das Gebäude diente über die gesamte Standzeit seinem ursprünglichen Zweck. In Abhängigkeit von den sich wandelnden Bedürfnissen des Museums kam es zwar zum Funktionswandel mancher Räume, doch blieb die architektonische Innengestaltung größtenteils erhalten. Die wichtigste organisatorische Änderung bestand in der Verlegung der Depositare, Werkstätten und Arbeitsräume, denen das Museumsgebäude viel zu wenig Platz bot, in die Anlage der sog. Gayer-Kaserne um die Mitte der 90er Jahre des 20. Jahrhunderts. Diese Verlegung bot zugleich die Gelegenheit, das Museum mehr Besuchern zugänglich zu machen und seinen Urzustand wieder herzustellen, allerdings mit modernisiertem Betriebs- und Servicebereich für Aussteller und Besucher. Im Rahmen der beschränkten finanziellen Mittel wurden die Arbeiten etappenweise in den Jahren 1998–2002 durchgeführt.

Unter den zahlreichen Rekonstruktionen öffentlicher Gebäude, die während des verfloßenen Jahrzehnts in unserem Land vor sich gegangen sind, gehört die Rekonstruktion des Königgrätzer Museums zu jenen, deren Ausgangsbedingungen zu den günstigeren zählten. Das Gebäude hatte seit eh und je dieselbe Funktion, Besitzer ist die Stadt, Nutzer eine öffentliche Institution mit einer einsichtigen Leitung. Die Respektierung seiner architektonischen Werte war bei der Renovierung eine Selbstverständlichkeit, ebenso die Unantastbarkeit der Originalkonzeption von Jan Kotěra. Die Rekonstruktion an sich kann man im Ganzen als positiv einstufen; leider waren für einige Teile der Ausführung die Mittel knapp, was sich ungünstig auf das Resultat niedergeschlagen hat – beispielsweise bei der Erneuerung des Gusslinoleums im Vortragssaal.

Villen unter Denkmalschutz, ihre Erneuerung und Nutzung

Wenn wir uns mit den Wesenszügen von Architektur und Urbanismus in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts befassen, kommt den Familienvillen eine wichtige Stelle zu. Dieser Wohnhaustyp hat gerade im genannten Zeitraum große Beliebtheit erlangt, sowohl in den Städten als auch auf dem Land. Die Ursachen für den genannten Trend sind offenbar in

folgenden Phänomenen zu suchen: in allgemeinen Architektur- und Urbanismustrends, in denen schon ab Ende des 19. Jahrhunderts eine neue Vorstellung von modernem Wohnen zum Durchbruch kam, in der Geräumigkeit, Luftigkeit, Helle und unmittelbarer Kontakt mit der Natur, also der Pflanzenwelt oben standen. Ein weiterer Grund bestand in der sich jäh bessernden Verkehrsanbindung. Folgen des Ausbaus von Straßen und öffentlichen Verkehrsnetzen in Städten und stadtnahen Bereichen waren die Bebauung von Stadtrandzonen und extensives Wachstum der Städte. Ein weiterer wichtiger Faktor war der leichtere Aufstieg und somit gehobene Lebensstandard des Mittelstands, infolgedessen der Besitz von Villenhäusern nicht länger eine exklusive Angelegenheit einer reichen Elite blieb.

Diese allgemeinen Trends haben sich natürlich auch in den böhmischen Ländern bemerkbar gemacht und so entstand bis zum Ausbruch des Zweiten Weltkriegs auf dem Gebiet unserer Republik eine Vielzahl von Villenbauten, von denen nicht wenige ausgesprochen wertvoll waren. Ein Teil davon wird heute zu Kulturdenkmälern erklärt und ein Grossteil der übrigen hätte dies sicher auch verdient. Bei dieser Kategorie ist allerdings nicht einmal die Pflege der unter Denkmalschutz gestellten Objekte einfach. Ein paar der Schwierigkeiten, mit denen die Wertrettung solcher Objekte in der Regel zu kämpfen hat, werden anhand von drei Beispielen wertvoller, unter Denkmalschutz stehender Villen von drei namhaften Architekten aus dem ersten Viertel des 20. Jahrhunderts aufgezeigt. Das ist die Marek-Villa in Holoubkov (Jan Kotěra), die Bauer-Villa in Libodřice (Josef Gočár) und die Hofmann-Villa in Brtnice (Josef Hofmann).

Ostravice – ein Ostrauer Naherholungsgebiet in der Zwischenkriegszeit

Naďa GORYCZKOVÁ

Der Lifestyle-Wandel in der Zwischenkriegszeit, begleitet von einer massiven Entwicklung der Wander- und Touristikbewegung, von Vereinswesen und Freizeit-Wohnen, zog einen einzigartigen Bauboom in den Bergen nach sich. Gerade auf den Katastern bisher bedeutungsloser Bergdörfer entstanden große Lokaltäten mit Wochenendlauben und Sommerhäusern, die Gipfelzonen der Berge verwandelten sich in Stellen, an denen Aussichtstürme, Gedenkstätten, Berghütten und weitere architektonisch neue Bautypen aus dem Boden wuchsen. Dabei hat die touristische Öffentlichkeit auch nicht die Gemeinde Ostravice am Oberlauf des gleichnamigen Flüsschens in einem vom Massiv der Beskiden eingeschlossenen Tal außer Acht gelassen. Ostravice wurde zu einem bedeutenden Erholungsgebiet für die Industriestadt Ostrava/Ostrau und im Lauf der 20er und 30er Jahre wurden hier rund hundert Neubauten errichtet. Ein weiterer enormer Bauboom setzte dann nach dem Zweiten Weltkrieg ein.

Im Gegensatz zur spontanen und beliebten Freizeit- und Erholungswelle in den 60. und 70. Jahren des 20. Jahrhunderts, die Bergdörfer zu unansehnlichen Laubenkolonien degradieren ließ, war der Zwischenkriegs-Bauboom nicht frei von Geschmack und Gefühl für eine Urbanisierung des Berglands. Der sich neu formende Architekturtyp eines Hauses für Freizeit und Erholung bot nicht nur seinem Nutzer neue Möglichkeiten, sondern auch seinem Schöpfer – sogar eine Reihe bedeutender Architekten zeigte Interesse für solche Bauten. Diese waren auf der anderen Seite zwar Anhänger und Verfechter moderner Bauweisen und -stile, griffen bei dieser Gelegenheit aber gern zu traditionellem Material und zur Übernahme örtlicher Bauformen in Verbindung mit der neuen Freizeit- und Erholungsfunktion des Hauses zurück, die eine zeitgemäße Raumanordnung in einem solchen Haus erforderte. Ein typischer Vertreter für diesen Bautyp in der Geschichte der modernen Architektur ist Dušan Samo Jurkovič, dessen Bauten auf Pustevny ein Beispiel für seine intensive Wahrnehmung von volkstümlicher Tradition in Verbindung mit den Bedürfnissen der neuen Zeit liefern. Dieser Regionalismus lag auch Karel Kotas nicht fern, dem Urheber von zwei bedeutenden Bauwerken in Ostravice: der Villa für Ladislav Jerie und des Hausumbaus für Dr. Šavřda. Den Einfluss der Umgebung spiegeln auch die in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts von Lubomír Šlapeta für J. Pšeničková sowie J. Rybák und von dessen Bruder Čestmír Šlapeta für Květa Veselá entworfenen Wochenendhäuser wider. Neben den genannten führenden Leuten der tschechischen Avantgarde findet man hier auch Ausführungen von Jacques Groag und weniger bekannten Ostrauer Architekten – von František Knobloch, Jan Rubý, František Kolár, Karel Gajovský, František Grossmann und anderen. Sie haben Freizeithäuser für die Direktoren der Vitkovitzer Stahlwerke, der Ferdinand-Nordbahn, verschiedener der Zechen, aber auch für namhafte Geschäftsleute, Juristen und Ärzte entworfen. Neben der individuellen Bebauung sind hier auch Hotels und Touristenherbergen aus dem Boden gewachsen.

Die Pflege der Kathedrale der hl. Veit, Wenzel und Adalbert in den Jahren 1994–2004

Petr CHOTĚBOR

Vor zehn Jahren wurde eine knappe Übersicht der Reparaturen an der Kathedrale im Zeitraum der vergangenen 25 Jahre publiziert. Reparatur-, Instandsetzungs- und Restaurationsarbeiten sind an diesem bedeutenden Bauwerk unterbrechungslos in Gänge und daher wurde auch für das verfloßene Jahrzehnt eine vergleichbare Übersicht zusammengestellt.

Die Entdeckung einer alten Darre in Semín bei Přelouč

Pavel JÁKL

In der Brauerei von Semín bei Přelouč wurde 2003 eine ursprüngliche wertvolle Darre entdeckt, also eine auch „Wallach“ genannte Malz-Trockenanlage, die von den Autoren des Artikels anschließend geräumt und dokumentiert wurde. Die Semíner Darre stellt ein einzigartiges Stück dar, wie es hierzulande nicht mehr anzutreffen ist, wenn man von den Museumsstücken in Pilsen und in Prager Bräuhaus U Fleků absieht. Die letztgenannte Darre ist zwar wesentlich besser erhalten, wurde unlängst restauriert und steht auch immer noch an ihrer ursprünglichen Stelle, doch ist die Darre in Semín vermutlich älter. Schätzungsweise wurde sie spätestens um die Mitte des 19. Jahrhunderts angelegt, möglicherweise kann ihr Entstehungsdatum noch weiter in die Vergangenheit verschoben werden. Mit dem Abdecken und der Beseitigung uralter Abfall- und Gerümpelschichten war die erste Etappe beendet. Jetzt sollte die Rekonstruktion einsetzen, die dieses Denkmal ohne Frage verdient.

Summary

Lucerna Palace and its Current Problems

Kateřina BEČKOVÁ

The renowned Lucerna Palace is one of the most outstanding cultural monuments of the 20 century. Within its walls, many a historical event took place, the most prestigious cultural events were and still are held; the Lucerna Grand Hall is literally a cult place of popular music. A varied spectrum of cultural as well as commercial activities, enhanced by a unique gastronomic offer – this is an ideal picture of Lucerna as we would like to have it. Lucerna visitors may not notice any problem at first sight; the passage is full of shops, the cultural offer is alluring. Closer observation, though, brings different information. One notices shabbiness of street facades and begins to doubt the effectivity of operation of a cinema unused fully by cinema goers or the antique value of the heat and ventilation system of the Grand Hall. All this is not a consequence of negligence or procrastination of the current owner. On the contrary, it is the owner that has addressed these issues aggressively. Their analysis made it possible to create a conception of construction and functional reconstructions of Lucerna a few years ago. Is it possible to conserve Lucerna and operate it fully making use of all its functions?

Lucerna can be considered as an example of a fascinating monument which has lived almost a hundred years its “first life” and has fulfilled the same mission with which it was once established.

It is a merit which should not be overlooked even in the interest of historical material values. The building, though, will live, prosper and attract visitors so that they come again and again only if it will surprise them by its programme, as well as by creation of new environments, changed design of the interiors and so like. Lucerna's founders knew it very well and they acted accordingly. The situation of the current owner is far more difficult. She would like to follow in the footsteps of her predecessors; however, the fact that Lucerna has the status of a cultural monument is a limiting factor. In my opinion, it is essential to find a legitimate compromise here between the degree of the necessary preservation of the monument and the degree of the inevitable revival of its substance when both parties need to try to achieve mutual understanding and positive approach in their own interest. Then, the process should not result in an embalmed mummy of Lucerna, or its modernized clone, but a living, original organism for which the historical monument status will become a proudly worn jewel rather than a burden.

Three Good Cases of Rehabilitation of Postwar Architecture

Rostislav ŠVÁCHA

Czech monument conservation used to surpass the neighbouring countries by its emphasis on the architecture of the 20 century. As far as I know the first constructions coming from the period of modernism and cubism became listed in the second half of the 1950's. In the decade to come they were followed by the first functionalist buildings. Theoretical issues related to listing of relatively new buildings as cultural monuments and practical matters related to their preservation were discussed at a well-known conference held in Brno in 1970; soon after, a similar event took place in Prague.

The architecture that became a subject of preservation by Czech monument conservation institutions came almost exclusively from the initial four decades of the 20 century, from a period whose historical terminability and rising time gap were felt as sufficient by experts, as well as by part of the lay public. As concerns constructions erected after 1945, only a negligible number of them were listed. After the Velvet Revolution, when also the period of 1945–1989 was beginning to be perceived as a historically completed era and when also its time gap from today is growing, the set of listed buildings from the postwar period started to increase in number. However, it also brings about certain problems. The set of listed postwar constructions, though more numerous than 15 years ago, has not achieved the state which would represent the Czech architectural creation of 1945–1989 as it deserves. Another difficulty of protection of postwar buildings concerns their maintenance and repairs. It is no news, this problem has been encountered many times before during

rehabilitation of monuments from the first half of the 20 century; in protection of newer architecture, though, it appears to be more acute.

It is triggered by the uniqueness of technologies which architects often applied during the period between 1945–1989. It is impossible to manufacture entirely identical elements again as the original production floors ceased to exist, and the current thermal and sanitary standards disagree with it either. The accurate imitation of those elements using modern technologies appears to be far too costly, impossible to fund. Their approximate imitation by available, cheaper technological and production procedures does not end well, as it leads to a change in the appearance of the building.

This text shows that the situation is not hopeless and that there is still a chance to maintain many a precious piece from the architectural fund of this period; the text presents three examples of rehabilitation of valuable buildings from the 1960's – 1980's (the building of the Institute of Macromolecular Chemistry of the Academy of Sciences of the Czech Republic in Prague, the State Research Textile Institute in Liberec and the building of the CKD in Mústek, Prague).

Trade Chamber in Opava – Emma Palace

Eva KRČMÁŘOVÁ

The building of the former Trade Chamber in Opava (Handels- und Gewerbekammer in Troppau, now the Town House of Culture of Petr Bezruč) was erected in 1909–1910. This remarkable work of Viennese architect Leopold Bauer situated in the prime position of the ring road became the Silesian metropolis landmark of Central European significance.

This luxurious Opava's building attracted major attention in 2000–2001. The intensive interest of researchers, leading to an up-to-date construction and historical investigation, was roused by purely operational reasons, though. The technical infrastructure of the cultural monument was in catastrophic condition and a partial design preparation showed that a complex reconstruction was needed viewing that the spectrum of users' demands had grown and included another vast set of reconstruction measures, such as lift construction, repair of utility premises etc. Specialists within monument conservation authorities logically demanded a preventive and detailed passportization of all the preserved, original exterior as well as interior elements. Beside, they insisted on the reworking of utilitarian projects of individual technical jobs in accordance with the building assessment based on a detailed historical and structural analysis. The statutory town of Opava as the investor accepted the reasons presented by monument conservationists with reservations and then provided the authors of the investigation with the necessary space for expressing their expert opinion. This lively cooperation was completed with

a successful complex reconstruction of the monument, representing pre-modern architecture of the 20 century.

Town Industrial and History Museum in Hradec Králové

Radmila KREUZZIGEROVÁ

The building of the industrial and history museum (today Museum of East Bohemia) in Hradec Králové belongs to major constructions of the early 20 century on the Czech territory. It is able to defend its position even in the context of modern European architecture. It represented an exceptional challenge for its architect Jan Kotěra and in the end, the only construction of a monumental public building, the process of which he could supervise. The building served its purpose throughout the time of its existence. Although some functions of certain spaces were changed depending on changeable needs of the museum, the architectural design of the interiors remained intact for the most part. Moving depositories, workshops and offices for which the space inside the museum was totally inadequate to so called Gayer's barracks in the mid 1990's was the most important organizational change. This transport at the same time offered an opportunity to open the museum to more visitors and rehabilitate its original condition, nevertheless with modernized exhibition and visitors facilities and services. Viewing limited financial funds, works on the building were conducted gradually in 1998–2002.

Among a number of reconstructions of public buildings which were undertaken in the past decade on the Czech territory, the Hradec museum reconstruction falls within those whose initial conditions belonged to the most favourable ones. The building has kept its function; the town owns it, while it is being used by a public institution with knowledgeable management. Respecting the architectural value of the construction was commonplace during the reconstruction, as was the inviolability of the original concept of Jan Kotěra. On the whole, the reconstruction itself can be assessed positively, though there were inadequate funds to cover some parts of the project, which negatively affected the outcome – for example during the renewal of the cast linoleum in the lecture hall.

Listed Villas, their Reconstruction and Use

If we examine characteristic features of architecture and urbanism of the first half of the 20 century, villas occupy a significant place. At that time, this type of residential constructions was just becoming popular both in towns and villages. This trend was caused particularly by the phenomena mentioned further. First, these phenomena included general architectural and urbanistic trends in which a new concept of modern living, based on spaciousness, airiness, plenitude of

light and direct contact with nature and vegetation, began to gain ground from the end of the 19 century. Second, rapidly improving transport availability was another reason. As a result of construction of new roads and networks of town and suburban public transport, suspension of growth of suburban areas and extensive expansion of settlements took place. Finally, gradual expansion and rise of the living standard of middle classes was another important factor. As a result, house ownership ceased to be exclusively restricted to the wealthy elite.

These general trends naturally gained ground also in Czech lands. Thanks to it, a number of villas, many of which were of high quality, were built on the Czech territory prior to the beginning of World War II. A part of them has been listed and a number of others would deserve it. However, even protection of these listed houses is far from easy. Some of the difficulties which preservation of values of such constructions encounters are illustrated in three examples of renovation of valuable, listed villas, erected by three famous architects in the early 20 century. They include Marek's villa in Holoubkov (Jan Kotěra), Bauer's villa in Libodřice (Josef Gočár) and Hofmann's villa in Brtnice (Josef Hofmann).

Ostravice – Recreational Background of Interwar Ostrava Region

Naďa GORYCZKOVÁ

The change in the style of living in the interwar period of the 20 century accompanied by massive expansion of tourism, activities in societies and recreational housing led to a unique construction growth in mountain areas. Vast locations with weekend and summer houses began to spring up in land registries of to date unimportant mountain villages. Mountain tops gradually turned into sites on which observation towers, memorials, lodges and other architecturally new types of constructions were built. Also the village of Ostravice, situated on the upper stream of the river of the same name in a valley hemmed in massifs of the Beskydy Mountains, caught the attention of the tourist community. It became a major recreation resort for the industrial town of Ostrava and approximately a hundred of new constructions were built there during the 1920's and 1930's. After World War II, the number of constructions rose massively.

In contrast to the spontaneous wave of people's recreation in the 1960's and 1970's, which degraded mountain villages to ugly colonies of weekend houses, the interwar development did not lack good taste and feeling for urbanization of the mountain countryside. The newly designed architectural type of a house for rest and relaxation brought new opportunities not only for its users, but also for the creators – it became a subject attracting attention of prominent architects, who, though otherwise advocates and promoters of progressive styles, often applied traditional materials

and adopted local forms in connection with the new, recreational function of a house, requiring current spatial arrangement. Dušan Samo Jurkovič is a typical representative of the design of this type in the history of modern architecture. His constructions erected in Pustevny are an example of intensive perception of folklore tradition which integrated with the needs of the new era. This regionalism was not foreign to Karel Kotas, the author of two major constructions in Ostravice, including Ladislav Jerie's villa and reconstruction of Dr. Šavrdra's house, as well. Also weekend houses designed by Lubomír Šlapeta for J. Pšeničková and J. Rybák, and by his brother Čestmír Šlapeta for Květoslava Veselá in the 1930's reflect the influence of the surroundings. In addition to the above mentioned major representatives of the Czech avantgard, also constructions built by the design of Jacques Groag and less known Ostrava authors, including František Knobloch, Jan Rubý, František Kolář, Karel Gajovský, František Grossmann, and others, can be found here. They designed recreation houses for directors of Vítkovice Iron Works, Ferdinand's Northern Railway, coal mines, and distinguished businessmen, layers and medical doctors. Beside individual constructions, also hotels and hostels were erected here.

Protection of the Cathedral of St. Vitus, Wenceslas and Adalbert in 1994–2004

Petr CHOTĚBOR

A brief outline of reconstructions of the cathedral carried out over the period of 25 years was published ten years ago. Repairs, building maintenance and restorations of this construction have continued without interruption and, therefore, a similar overview has been also compiled for the last decade.

Discovery of Valuable Equipment for Drying Malt in Semín near Přelouč

Pavel JÁKL

Valuable equipment used for drying malt was discovered in a brewery in Semín near Přelouč in 2003. Later, it was cleared and documented. Semín's drying malt equipment is a perfectly unique object hard to find in Czech lands, except for museum exhibits in Pilsen and U Fleků restaurant in Prague. The equipment from U Fleků is substantially better preserved, recently restored and remains in its original place; the equipment in Semín, though, is probably older. It may have been established in the mid 19 century the latest and its origination may date back even further. The initial stage of work, concluded by uncovering and clearing away old layers of litter and unused things, has finished. The reconstruction, which this monument certainly deserves, should start now.

Časopis státní památkové péče

ISSN 1210-5538

Praha, říjen 2005

Recenzovaný časopis

Vydává Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Valdštejnské nám. 3/162, 118 01 Praha 1
s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.

Vychází 6x ročně. Rozsah jednoho ročníku včetně příloh činí přibližně 600 stran.

Vedoucí redaktorka: PhDr. Kateřina Bečková

Redakce: PhDr. Kristýna Kolajová

Překlad do němčiny: Jürgen Ostmeyer

Překlad do angličtiny: PhDr. Stanislava Kasíková

Grafická úprava a sazba: MgA. Jan Hora

Redakční rada:

PhDr. Kateřina Bečková, doc. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc., doc. Ing. akad. arch. Václav Gírsa,
prof. Ing. arch. Karel Kibic, DrSc., PhDr. Kristýna Kolajová, PhDr. Petr Kroupa, Ing. Hana Kruišová, PhDr. Květa
Křížová, Bc. Karel Ksandr, Ing. arch. Karel Kuča, Ing. Petr Macek, doc. PhDr. Ing. arch. Mgr. Miloš Matěj,
Ph.D. et Ph.D., Ing. Dagmar Michoinová, PhDr. Ivan Prokop Muchka, PhDr. Vratislav Nejedlý, CSc.,
Ing. arch. Dagmar Sedláková, Ing. Jan Sommer, PhDr. Josef Štulc – předseda, PhDr. Michal Tryml

Adresa redakce: ZPP, Valdštejnské nám. 3, 118 01 Praha 1, tel.: 257 010 144-5,

e-mail: redakce@up.npu.cz

Předtisková příprava: NLN, s. r. o., Jana Masaryka 56, 120 00 Praha 2, tel.: 222 519 660

Tisk: EKON družstvo, Srážná 17, 586 01 Jihlava

Objednávky předplatného přijímá redakce

Roční předplatné ročníku 65 je 510 Kč. Cena jednotlivého čísla ročníku 65 je 95 Kč.

Registrace povolena pod č. MK ČR 5993. MIČ 47 992

Podávání novinových zásilek povoleno RPP Bratislava, č. j. 465 – RPP/952 ze dne 18. 1. 1995.

Nevyžádané rukopisy nevracíme. Za původnost a věcnou správnost uveřejněných příspěvků odpovídají autoři.
Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele.

Všechna práva k obsahu příspěvků a otiskům dokumentaci náležejí autorům. Jakékoliv další převzetí obsažených údajů musí být doloženo uvedením pramene (§ 31 autorského zákona).

Vydavatel žádá o zaslání případné recenze či publikace citující z časopisu Zprávy památkové péče.

Vydavatel neodpovídá za obsah inzerátů a jejich pravdivost (viz § 5 tiskového zákona). Podle § 420 občanského zákoníku nenese odpovědnost za způsobené škody. Použití inzerovaných výrobků či služeb v jednotlivých případech nezakládá souhlasné stanovisko výkonného orgánu státní památkové péče.

Uzávěrka čísla 5 byla ke dni 15. 9. 2005.

Obr. na 1. straně obálky – Praha 1, Nové Město, palác Lucerna. Jedna z kaskádovitých střešních teras. (Foto Věroslav Škrabánek, 2005)

Obr. na 2. straně obálky – Libodřice (okres Kolín), Bauerova vila, detail interiéru. (Foto Věroslav Škrabánek, 2005)

Obr. na 4. straně obálky – Libodřice (okres Kolín), Bauerova vila, detail fasády. (Foto Věroslav Škrabánek, 2005)

PhDr. Kateřina BEČKOVÁ, Muzeum hlavního města Prahy, NPÚ – ÚP / PhDr. Helena ČIŽINSKÁ, NPÚ – ÚOP v Praze / doc. PhDr. Tomáš DURDÍK, DrSc., Archeologický ústav AV ČR, Praha / Dr. Jiří DVORSKÝ, Turnov / Ing. arch. Naďa GORYCZKOVÁ, NPÚ – ÚOP v Ostravě / Adam HNOJIL, NPÚ – ÚP, Praha / Ing. arch. Petr CHOTĚBOR, CSc., Kancelář prezidenta republiky, odbor památkové péče / Mgr. Pavel JÁKL, Praha / Mgr. Milan JANČO, NPÚ – ÚP, Praha / PhDr. Kristýna KOLAJOVÁ, NPÚ – ÚP, Praha / Akad. arch. Eva KRČMÁŘOVÁ, Ostrava / Mgr. Radmila KREUZZIGEROVÁ, kurátorka výstavních programů, Obecní dům, Praha / Mgr. Jiří KRÍŽEK, NPÚ – ÚP, Praha / PhDr. Květa KŘÍŽOVÁ, NPÚ – ÚP, Praha / Bc. Karel KSANDR, Národní technické muzeum, PRAHA / Mgr. Blanka KYNČLOVÁ, Fakulta architektury ČVUT, Praha / PhDr. František LEDVINKA, NPÚ – ÚOP v Ústí nad Labem / Mgr. Gabriela NĚMCOVÁ / PhDr. Václav PAUKRT, NPÚ – ÚOP v Pardubicích / PhDr. Zdeňka PAUKRTOVÁ, NPÚ – ÚOP v Pardubicích / PhDr. Lubomír PROCHÁZKA, CSc., Okresní muzeum Příbram / Ing. Václav RYBAŘÍK, Praha / arch. Māris SKANIS, ředitel Muzea zámku Bauska, Lotyšsko / Vítězslav ŠTAJNOCHR, Ph.D., NPÚ – ÚP, Praha / PhDr. Josef ŠTULC, hlavní konzervátor, NPÚ – ÚP, Praha / prof. Rostislav ŠVÁCHA, Ústav dějin umění AV ČR / Univerzita Palackého v Olomouci / PhDr. Michal TRYML, Praha / JUDr. Jiří Varhaník, MK ČR / PhDr. Vlastimil VINTER, CSc., Praha / JUDr. Milan ŽDÁRSKÝ, Trutnov / PhDr. Martin ZEMAN, Biskupství českobudějovické.

Do ankety přispěli:

Doc. PhDr. Marie BENEŠOVÁ, DrSc. / doc. Ing. arch. Jakub CIGLER / doc. Ing. akad. arch. Václav GÍRSA / Ing. arch. Zdeněk HÖLZEL / PhDr. Martin HORÁČEK / prof. PhDr. Mojmír HORYNA / Milan KNÍŽÁK / Ing. arch. Roman KOUCKÝ / Ing. arch. Radim KOUSAL / Ing. arch. Karel KUČA / prof. Ing. arch. Miroslav MASÁK / Ing. arch. Vlado MILUNIČ / PhDr. Tatána PETRASOVÁ / Ing. arch. Josef PLESKOT / Ing. arch. Dagmar SEDLÁKOVÁ / Ing. arch. Miloš SOLAŘ / PhDr. Josef ŠTULC.

Prodejní místa

Redakce časopisu / Valdštejnské nám. 3, Praha 1

Knihkupectví Academia / Václavské náměstí 34, Praha 1, / Národní třída 7, Praha 1

Knihkupectví Academia / náměstí Svobody 13, Brno

Knihkupectví Academia / Zámecká 2, Ostrava

Knihkupectví KAROLINUM / Celetná 20, Praha 1

Knihkupectví Teyflův dům / Melantrichova 15, Praha 1

Knihkupectví STUDENTCENTRUM / Křížkovského 14, Olomouc 2

Knihkupectví Michala Ženiška / Alfa pasáž, Poštovská 4, Brno